

Ekonomiska kriser och näringspolitiska insatser

– vilka är erfarenheterna från finanskrisen och 1990-talskrisen?

2020-04-06

Innehåll

Innehåll	2
Sammanfattning.....	3
1 Inledning	6
2 Corona-krisens ekonomiska effekter – preliminära bedömningar och tentativa reflektioner	7
3 Näringspolitiska insatser under tidigare kriser	12
3.1 En kategoriindelad översikt av de studerade insatserna	12
3.2 Kort beskrivning av respektive åtgärd	15
Kapitalförsörjning	15
Branschstöd.....	20
Kompetensutvecklingsåtgärder	24
Regionala insatser	26
4 Makroekonomiska effekter av tidigare ekonomiska kriser	30
4.1 Effekter på BNP i termer av produktion och utgifter.....	31
4.2 Effekter på varsel, arbetslöshet och sysselsättning	35
5 Ett mikroperspektiv på jobbförluster, återanställning och löneeffekter under tidigare ekonomiska kriser.....	39
5.1 Definitioner och datamaterial	40
5.2 Vilka förlorade jobben och vilka hittade nytt arbete?.....	41
5.3 Hur påverkades de friställdas inkomster på kort och lång sikt?	44
5.4 Hur slog kriserna mot olika grupper på arbetsmarknaden?	46
5.5 Bransch- och yrkesrörlighet i samband med återanställning	49
Referenser	53

Sammanfattning

Corona-krisens ekonomiska effekter – preliminära bedömningar

I stort sett alla bedömare är överens om att det i dagsläget är mycket svårt att analysera vilka ekonomiska konsekvenser Corona-krisen kommer leda till. Den utlösande faktorn är en pandemi vars varaktighet och allvarlighetsgrad i sig är svårbedömd. Trots det finns det vid det här laget ett flertal nationella och internationella prognoser eller scenarier:

- Färsk prognos från Finansdepartementet och Konjunkturinstitutet indikerar ett fall i BNP under 2020 på omkring 4 procent och att arbetslösheten stiger till 9 procent. Efter ett snabbt fall vänder ekonomin upp kraftigt redan under 2021 och beräknas växa med över 3 procent årligen under perioden 2021-2023.
- OECD och andra internationella bedömare presenterar mer pessimistiska scenarier. Enligt dessa kommer världsekonomin påverkas mer negativt än under finanskrisen 2008-2009. För exempelvis EU och USA spår de ett fall i BNP under 2020 på i storleksordningen 6-8 procent.

Med några få undantag saknas än så länge tillförlitlig statistik som beskriver krisförloppets inledande fas. Två viktiga undantag är Arbetsförmedlingens statistik över hur många personer som berörs av varsel om uppsägning och Tillväxtanalys statistik över konkurser:

- Uppgifterna för mars månad visar på historiskt stora varseltal, dubbelt så höga jämfört med topparna under 1990-talskrisen och finanskrisen.
- Preliminär konkursstatistik visar att antalet anställda i företag som försattes i konkurs ökade med 120 procent under mars 2020 jämfört med mars 2019. De här tidiga indikationerna påminner om hur konkurserna utvecklades under finanskrisens inledande fas.

När det gäller mer långsiktiga effekter av Corona-krisen kan ett antal orosmoln i den internationella ekonomin lyftas fram:

- Statsfinanserna är betydligt bättre i Sverige jämfört med i många andra länder. Svensk exportindustri kan dock komma att påverkas negativt framgent om man i andra viktiga ekonomier inte förmår upprätthålla nödvändiga finanspolitiska stimulanser.
- Det finns en risk för att pandemin kan leda till protektionistiska åtgärder som riskerar att långsiktigt drabba tillväxten i världsekonomin. En farhåga som lyfts fram är att globala underleverantörskedjor bryts upp och att produktion i större uträkning förläggs inom nationsgränser.

När det gäller erfarenheter från tidigare kriser i svensk ekonomi visar dessa att konsekvenserna för arbetsmarknaden kan bli betydande även vid ett kort krisförlopp. Läget riskerar att bli särskilt allvarligt om krisen leder till brett fallande tillgångspriser.

Reflektioner kring näringspolitiska insatser

Utifrån det material vi har studerat, i huvudsak utgående från Tillväxtanalys tidigare publikationer om finanskrisen, har vi nedan sammanställt ett antal reflektioner som berör näringspolitiska insatser.

Vilken karaktär har krisen?

Krisens karaktär har stor betydelse på valet av insatser och deras utformning. Kortvarig eller långvarig? Förhållandet mellan konjunkturrella och strukturella inslag?

- Ska insatserna riktas in på att ”övervintra” sunda företag eller att underlätta en omställning?
- Konkret exempel om kompetensinsatser: Om krisen domineras av strukturella orsaker kan överväganden om kompetenshöjande insatser för varslad/ uppsagd personal riktas mot nya branscher (omskolning). Är den istället konjunkturrell kan fortbildningar inom branschen eller företaget vara en tänkbar insats för att vara bättre rustad när efterfrågan senare ökar.

Tidsfaktorn är central

En kris kan hastigt expandera och få stora följdverkningar för ekonomin. Snabba beslut har visats sig viktiga.

- Åtgärden behöver på kort tid nå den tänkta målgruppen. Justera i redan befintliga strukturer (exempelvis Almi, EKN, Skatteverket) ger snabbare resultat än att skapa nya organisationer (exv. Fouriertransform).
- Resurser finns i strukturfondsmedel, men regelverk och beslutsprocesser ger långa ledtider.
- Erfarenheter från Scania och Volvo Cars pekar på väntetiden till utbildningsstart och utbildningarnas längd som kritiska faktorer i en konjunkturrell kris. Utdragna tidsperioder riskerar att insatsen inleds för sent i konjunkturcykeln och endera inte hinner genomföras enligt planerna eller snarare förlänger än reducerar deltagarnas arbetslöshetsperiod. Viktigt vid framtida insatser att agera snabbt och korta tiden för uppstart. Kortare utbildningsinsatser bör prioriteras framför längre.

Beredskap för omprövning och flexibilitet

Samtidigt som det är viktigt med snabba beslut är det också angeläget att noga följa hur de insatta åtgärderna i praktiken tas emot i avsedd målgrupp. Insatser ska vara enkla att ta till sig för målgruppen och kräva så lite administration som möjligt.

- Säkra nära dialog med genomförandemyndigheter och branschorganisationer för att få information om genomförande och målgruppens respons fungerar som tänkt.
- Ha löpande beredskap att ompröva eller justera i åtgärder. Omvärlden kan förändras, målgruppen kanske inte reagerar som det var tänkt, insatser kan uppfattas som alltför komplexa eller ofördelaktiga. Villkor och administrativa utformningar kan spela stor roll för en insats genomslag. Jämför utfallet av de s.k. undsättningslånen till företag i fordonsbranschen. Inga företag fick del av insatsen.

Informationsflöde och regional samordning

En dubbelriktad dialog mellan regering och regionala utvecklingsaktörer där regeringen ges tillfälle att informera och regionerna att ge en ögonblicksbild av läget samt föreslå åtgärder är betydelsefull.

- Följ befintliga strukturer. Den som har ansvar för en verksamhet under normala förhållanden ska också ha det under en krissituation.
- Lokala och regionala initiativ kan fylla en viktig funktion, dels som ett komplement till andra nationella satsningar, dels för att öka det faktiska genomslaget av dem. Ett exempel kan vara de s.k. regionala företagsjourerna.

Makroekonomiska effekter av tidigare ekonomiska kriser

Som vi konstaterat är det för stunden mycket svårt att bedöma vilka ekonomiska följdverkningar Corona-krisen kommer ge upphov till. Den utlösande faktorn är en pandemi och i dagsläget finns inga säkra prognoser över hur lång tid de restriktioner som införts för att bekämpa smittspridningen måste bibehållas. I det läget finns det anledning att blicka tillbaka på hur tidigare allvarliga kriser påverkat svensk ekonomi. De makroekonomiska effekterna av 1990-talskrisen och finanskrisen kan i korthet sammanfattas enligt följande:

- 1990-talskrisen innebar en mycket djup och långvarig nedgång i svensk ekonomi. BNP minskade som mest med 5,5 procent och det tog mer än fyra år innan BNP återhämtade sig. Krisen drabbade särskilt investeringarna i ekonomin och byggsektorn, men även hushållens konsumtion och tillverkningsindustrin påverkades negativt.
- Krisen slog mycket hårt mot arbetsmarknaden. Effekterna kan bland annat avläsas i form av 16 månader i rad med mycket höga varseltal. Antalet sysselsatta minskade med 550 000 personer och arbetslösheten steg från drygt 2 till nästan 11 procent.
- Finanskrisen ledde också till en djup nedgång i ekonomin, men förloppet blev mer kortvarigt. BNP föll som mest med 5,4 procent och återhämtade sig efter drygt två år. Krisen slog särskilt hårt mot exporten och tillverkningsindustrin.
- Finanskrisens effekter på arbetsmarknaden blev mindre allvarliga och mer kortvariga. Antalet sysselsatta minskade med 90 000 personer och arbetslösheten steg från drygt 6 till knappt 9 procent.

Effekter av 1990-talskrisen och finanskrisen på individnivå

Konsekvenserna av en ekonomisk kris blir inte minst kännbara för dem som förlorar jobbet. Vi vet redan nu att den inledande fasen av Corona-krisen resulterat i historiskt höga varseltal. Hur många som i slutändan friställs och vad följderna blir för drabbade individer går det i dagsläget inte att säga något om. Men vi kan få en viss uppfattning om möjliga effekter genom att studera de omfattande jobbförluster som följde på 1990-talskrisen och finanskrisen. Resultaten av genomförda analyser visar i korthet att:

- Personer med kortare utbildning, yngre personer och personer sysselsatta på små arbetsställen tenderar att ha en högre risk för jobbförlust och lägre sannolikhet att hitta nytt jobb efter friställning.
- Analysen av effekterna av jobbförlust på årsbruttolönen visar på stora och bestående negativa effekter. Den initiala löneförlusten uppgår till motsvarande 11-13 procent. Efter det sker en succesiv återhämtning. Men för dem som förlorade jobbet i samband med 1990-talskrisen kvarstår den negativa löneeffekten i åtminstone tio år efter friställning.
- Män drabbas av större och mer bestående löneförluster än kvinnor. Yngre personer tappar mycket i lön initialt, men upplever en snabb återhämtning. Det gäller däremot inte för medelålders personer, som tenderar att drabbas av mycket långvariga löneförluster. Effekterna skiljer sig påtagligt för personer med olika utbildningsnivå. För personer med endast förgymnasial utbildning medför en jobbförlust stora och varaktiga löneförluster, medan personer med lång eftergymnasial utbildning inte tappar något eller väldigt lite i lön.

1 Inledning

Tillväxtanalys har i dialog med Näringsdepartementet fått en förfrågan om att snabbt leverera ett arbetsmaterial som underlag för övervägande av åtgärder i Coronakrisen utifrån bland annat Tillväxtanalys tidigare publikationer om finanskrisen. Syftet är att materialet skulle kunna bidra till underlag i kommande arbete kopplat till den s.k. Coronakrisen. Arbetet har bedrivits i ett forcerat tempo, under knappt två veckor. Arbetsmaterialet är sammanställt av Kent Eliasson, Jörgen Lithander och Ismail Ouraich vid Tillväxtanalys.

Ansatsen har varit att ge en snabb, översiktlig, bild av materialet. Tabeller, figurer och punktlister har prioriterats framför stora textblock. Där så har varit möjligt har klickbara länkar till fördjupningslitteratur infogats.

Tidsmässigt har vi huvudsakligen avgränsat oss till 1990-talskrisen och finanskrisen. I avsnittet om näringspolitiska åtgärder ligger fokus på finanskrisen. Vi har inte haft möjlighet att följa en insats eller organisation framåt i tid. Inte heller utföra nya datakörningar. Vidare har vi valt att avgränsa oss till näringspolitiska insatser avseende kapitalförsörjning, branschstöd, kompetensutveckling samt varselsamordnare och företagsakuter/företagsjourer. Vi har huvudsakligen använt oss av dokumentstudier med utgångspunkt i Tillväxtanalys tidigare publikationer med anknytning till finanskrisen.¹ Kompletterande information har i mån av tid inhämtats från propositioner, myndigheters årsredovisningar, utvärderingar och vetenskapliga artiklar. I några fall har kontakter också tagits direkt med nyckelpersoner för att klargöra uppgifter eller begära ut diariet, men ej publicerat, material.

¹ Tillväxtanalys, (2013), "Ekonomiska kriser och friställning av arbetskraft – erfarenheter från 1990-talskrisen och finanskrisen". WP/PM 2013:25. Länk.

Tillväxtanalys, (2013), "Näringspolitik i kriser – Vad kan vi lära av finanskrisen 2008–2009?" Rapport 2013:13. Länk.

Tillväxtanalys, (2013), "Kartläggning av politiska insatser under finanskrisen 2008–2009". WP/PM 2013:01. Länk.

2 Corona-krisens ekonomiska effekter – preliminära bedömningar och tentativa reflektioner

I stort sett alla bedömare är överens om att det i dagsläget är mycket svårt att analysera vilka ekonomiska konsekvenser Corona-krisen kommer leda till. Den utlösande faktorn är en pandemi vars varaktighet och allvarlighetsgrad i sig är svårbedömd. I dagsläget saknas det också i stor utsträckning tillförlitlig ekonomisk statistik över krisförloppets inledande fas. Syftet med det här avsnittet är att kort redogöra för några av de nationella och internationella bedömningar och prognoser som finns att tillgå. De resultat som dessa ger vid handen, tillsammans med den begränsade statistik som redan föreligger, diskuteras i perspektiv av tidigare ekonomiska kriser i Sverige. I punktform kan huvudresultaten sammanfattas enligt följande:

- Färsk prognos från Finansdepartementet och Konjunkturinstitutet indikerar ett fall i BNP under 2020 på omkring 4 procent och att arbetslösheten stiger till 9 procent. Efter ett snabbt fall vänder ekonomin upp kraftigt redan under 2021 och beräknas växa med över 3 procent årligen under perioden 2021-2023.
- OECD och andra internationella bedömare presenterar mer pessimistiska scenarier. Enligt dessa kommer världsekonomin påverkas mer negativt än under finanskrisen 2008-2009. För exempelvis EU och USA spår de ett fall i BNP under 2020 på i storleksordningen 6-8 procent.
- Det finns än så länge begränsat med statistik som beskriver krisförloppet. Två viktiga undantag är Arbetsförmedlingens varselstatistik och Tillväxtanalys statistik över konkurser. Uppgifterna för mars månad visar på historiskt stora varselantal, dubbelt så höga jämfört med topparna under 1990-talskrisen och finanskrisen. Preliminär konkursstatistik visar att antalet anställda i företag som försattes i konkurs ökade med 120 procent under mars 2020 jämfört med mars 2019. De här tidiga indikationerna påminner om hur konkurserna utvecklades under finanskrisens inledande fas.
- Sveriges låga offentliga skuldsättning ger goda förutsättningar för att bedriva en uthållig expansiv finanspolitik. Statsfinanserna är betydligt sämre i många andra länder. Svensk exportindustri kan dock komma att påverkas negativt framgent om man i andra viktiga ekonomier inte förmår upprätthålla nödvändiga finanspolitiska stimulanser.
- Enligt vissa bedömare finns en risk för att pandemin kan leda till protektionistiska åtgärder som riskerar att långsiktigt drabba tillväxten i världsekonomin. En farhåga som nu lyfts fram är att globala underleverantörskedjor bryts upp och att produktion i större uträkning förläggs inom nationsgränser.
- Erfarenheter från tidigare kriser visar att konsekvenserna för arbetsmarknaden kan bli betydande även vid ett kort krisförlopp. Läget riskerar att bli särskilt allvarligt om krisen leder till fallande tillgångspriser.

Vanligtvis får ekonomiska kriser sitt namn efter den utlösande faktorn bakom krisen – bankkris, fastighetskris, oljekris, valutakris, etc. Men den här gången har vi att göra med en kris vars tändande gnista inte härrör från ekonomin. Upprinnelsen till krisen är istället en pandemi. Det råder stor osäkerhet om hur allvarlig och varaktig pandemin kan tänkas bli. Läget uppdateras dagligen. Eftersom det inte rör sig om en ”vanlig” ekonomisk kris kan man fråga sig hur användbara kunskaper från tidigare ekonomiska kriser är i detta mer obekanta läge. Åtgärder som vidtagits runt om i världen för att motverka en okontrollerad

spridning av epidemin har lett till ekonomiska återverkningar som börjar bli allt mer allvarliga. På mycket kort tid har dessa ingrepp lett till en historiskt kraftig inbromsning av både konsumtion och produktion i världsekonomin. Även om styrkan i denna inbromsning för stunden verkar överskugga den initiala nedgångsfasen vid tidigare kriser finns det anledning att reflektera över Corona-krisens potentiella ekonomiska konsekvenser i perspektiv av tidigare ekonomiska kriser.

I debatten har olika bokstäver använts för att illustrera vilken bana krisen kan tänkas följa. V, U, W, ett utdraget U och L har förekommit. På ett tidigt skede beskrevs krisen ofta i termer av ett V – en djup nedgång i ekonomin, följt av en snabb återhämtning. Om det skulle bli fallet så är det ett förlopp som till viss del påminner om hur den globala finanskrisen påverkade svensk ekonomi under åren 2008-2009. Under senare tid tenderar krisen allt oftare att beskrivas i termer av ett utdraget U, alltså en betydligt mer långvarig ekonomisk nedgång. Detta är ett scenario som för svenskt vidkommande snarare för tankarna till 1990-talskrisen. Vissa bedömare har försökt likna krisen vid en lång ofrivillig semester. Andra har talat om krisen i termer av krigsekonomi.

Alldeles oavsett beteckning tycks de flesta vara överens om att läget är mycket svårbedömt. I nuläget finns inga säkra prognoser över hur lång tid de åtgärder som vidtas för att bekämpa smittspridningen måste vara på plats. Ju längre tid, desto mer utdraget blir krisförloppet och desto större blir risken för långsiktiga negativa effekter på ekonomin.

Även om det under rådande omständigheter är ovanligt svårt att bedöma hur ekonomin kommer utvecklas framgent finns det vid det här laget ett flertal internationella och nationella prognoser eller scenarier. En gemensam utgångspunkt för dessa är att världsekonomin befinner sig i ett globalt chocktillstånd, där både efterfrågan och produktion till stor del har upphört.

OECD bedömer att det initiala fallet i BNP kan bli i storleksordningen 20-25 procent i många länder, vilket i så fall är betydligt mer än under den globala finanskrisen (OECD 2020). En branschanalys visar att sektorer som transport, handel, hotell och restaurang, personliga tjänster, viss byggverksamhet samt fordonsindustrin påverkas mest. Bland de knappa 40-tal länder som omfattas av analysen tillhör Sverige enligt OECD ett av de länder som riskerar att drabbas allra hårdast, med ett potentiellt initialt fall i BNP på nästan 30 procent. På årsbasis bedömer OECD att det genomsnittliga fallet i BNP blir omkring 2 procent för varje månad som de mest strikta skyddsåtgärderna finns kvar. På årsbasis för 2020 motsvarar detta alltså en genomsnittlig nedgång i BNP på 6-8 procent om skyddsåtgärderna bibehålls i 3-4 månader.

McKibbin och Fernando (2020) redovisar modellberäkningar som indikerar ett fall i BNP under 2020 på motsvarande omkring 8 procent för EU och USA. Beräkningarna baseras på ett scenario med en global spridning av en temporär epidemi med relativt hög dödlighet.

Internationella valutafonden har ännu inte presenterat någon formell prognos över hur Corona-krisen förväntas påverka världsekonomin. Men vid en presskonferens häromdagen slog valutafondens chef, Kristalina Georgieva, fast att Corona-pandemin har orsakat en global recession och att läget för världsekonomin är mycket värre än under finanskrisen 2008-2009.²

² Publicerad på IMF:s hemsida 3 april 2020.

<https://www.imf.org/en/News/Articles/2020/04/03/sp040320-opening-remarks-for-joint-imf-who-press-conference>

I en färsk prognos bedömer Finansdepartementet att BNP i Sverige minskar med drygt 4 procent under 2020.³ Nedgången drivs framför allt av fallande investeringar och lägre export, men även av en minskning av hushållens konsumtion. Jämfört med 2019 faller sysselsättningsgraden med 1,4 procentenheter, medan arbetslösheten förväntas stiga med 2,2 procentenheter till 9 procent. Enligt prognosen vänder BNP upp kraftigt redan under 2021 och beräknas växa med över 3 procent årligen under perioden 2021-2023. Konjunkturinstitutet presenterar en prognos som är aningen mindre negativ. Enligt denna faller BNP med drygt 6 procent andra kvartalet och med 3,2 procent under helåret 2020 (Konjunkturinstitutet 2020). Arbetslösheten förväntas stiga med knappt 2 procentenheter till 8,7 procent i slutet av året. Konjunkturinstitutet betonar den stora osäkerheten och bedömer att risken för en sämre utveckling än i basscenariot dominerar. I ett mer pessimistiskt alternativscenariio bedömer Konjunkturinstitutet att BNP faller med nästan 5 procent och att arbetslösheten stiger till knappt 10 procent under 2020.

De inhemska prognoserna tyder alltså än så länge på mindre negativa effekter för svensk ekonomi jämfört med en del bedömningar av de ekonomiska utsikterna i andra utvecklade ekonomier. Prognoserna från Finansdepartementet och Konjunkturinstitutet indikerar snarast ett V-format krisförlopp som delvis påminner om finanskrisens effekter på svensk ekonomi 2008-2009. Dock drevs nedgången då till större utsträckning av ett fall i exporten och de negativa effekterna på arbetsmarknaden var också något större (jämför Figur 3 och Figur 6 i avsnitt 4).

Med några få undantag saknas än så länge tillförlitlig statistik som beskriver krisförloppet inledande fas. Hittills baseras bedömningar och analyser huvudsakligen på prognosdata och uppgifter från olika intervjuade konjunkturindex. Två viktiga undantag är Arbetsförmedlingens statistik över hur många personer som berörs av varsel om uppsägning och Tillväxtanalys statistik över konkurser.

Enligt Arbetsförmedlingens statistik varslades drygt 42 400 personer om uppsägning under mars månad. Det är mer än tio gånger så många som under februari månad och även mer än tio gånger så många som under mars månad 2019. Det är också en historiskt hög nivå. Varseltalet under mars månad är ungefär dubbelt så högt jämfört med topparna under 1990-talskrisen och finanskrisen (se Figur 5 i avsnitt 4). I november 1992 och november 2008 varslades 22 200 respektive 19 900 personer om uppsägning. Hälften av antalet varslade personer under mars månad registrerades under den sista veckan, något som understryker kraften och hastigheten i den ekonomiska inbromsningen.⁴ I den tidiga fasen av krisen är det framför allt inom kontaktintensiva tjänstebanscher som varseltalen är höga. 70 procent av antalet varslade under mars månad jobbar inom hotell och restaurang, personaluthyrning, transport- och resetjänster samt handeln. Det är ett mönster som avviker stort från både 1990-talskrisen och finanskrisen, då mer än hälften av de personer som varslades om uppsägning arbetade i tillverkningsindustrin och byggsektorn (se Tabell 5 i avsnitt 4). Om krisförloppet blir mer utdraget finns det mycket som talar för att varseltalen kommer att stiga betydligt även inom de varuproducerande sektorerna av ekonomin. Hur många av de varslade personerna som i slutändan faktiskt förlorar jobbet beror på hur djup och långvarig krisen blir. Ju allvarligare och mer utdragen kris, desto större är

³ Publicerad på Finansdepartementets hemsida 31 mars 2020.
<https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2020/03/mycket-allvarligt-lage-i-varldsekonomin-och-svensk-ekonomi/>

⁴ Pressmeddelande publicerat på Arbetsförmedlingens hemsida 30 mars 2020.
<https://arbetsformedlingen.se/om-oss/press/pressmeddelanden?id=24C28BC6C0F6E24A>

sannolikheten att varslen övergår i uppsägningar. Erfarenheterna från tidigare kriser indikerar att fullföljandegraden kan bli relativt hög (se mer om detta i avsnitt 4).

Krisen har redan också börjat göra avtryck i konkursstatistiken. Preliminära data från Tillväxtanalys visar att under mars 2020 var antalet anställda i företag som försattes i konkurs drygt 3 800 personer.⁵ Det är en ökning med 120 procent jämfört med mars 2019, då drygt 1 700 anställda berördes av konkurs. Den största ökningen av antalet konkurser noterades inom hotell och restaurang (+110 procent) och transport och kommunikation (+69 procent). De här tidiga indikationerna påminner delvis om utvecklingen under tidigare ekonomiska kriser. Under finanskrisens inledande fas ökade antalet anställda som berördes av konkurs påtagligt. Från oktober 2008 till september 2009 uppgick antalet anställda i företag som försattes i konkurs till i genomsnitt drygt 2 700 personer per månad. Det kan jämföras med ett snitt per månad på drygt 1 100 personer under åren 2005-2007.

De ekonomiska paket som regeringen hittills lanserat handlar till stor del om att täcka upp för de intäkt- och inkomstbortfall som företag och hushåll drabbas av som ett resultat av de smittbekämpande åtgärder som införts. I den meningen agerar staten som ett gemensamt försäkringsbolag för företag och hushåll. Målsättningen är att man med hjälp av dessa åtgärder kan överbrygga krisen. Tidigare livskraftiga företag ges möjlighet att överleva, hushållens konsumtion kan upprätthållas och när väl krisen blåst över kan människor förhoppningsvis återvända till sina gamla jobb. Hur väl denna politik kommer att falla ut beror inte minst på under hur lång tid pandemin måste bekämpas med restriktiva åtgärder. Ju längre dessa måste vara på plats, desto större blir statens åtagande som försäkringsbolag. Blir förloppet utdraget finns en uppenbar risk att den akuta inbromsningen i konjunkturen övergår i en långsiktig och allvarlig ekonomisk kris.

En farhåga som flera bedömare lyft fram är att många länder har betydligt sämre förutsättningar att bedriva en uthållig expansiv finanspolitik nu jämfört med under den globala finanskrisen. Många ekonomier går in i den här krisen med en hög offentlig skuldsättning. Sverige befann sig i en liknande situation under 1990-talskrisen. En delförklaring till att den krisen blev så djup och långvarig var att de svenska statsfinanserna inte gav utrymme för en tillräckligt expansiv finanspolitik. Sverige befinner sig i det avseendet i ett betydligt mer gynnsamt läge inför den här krisen. Men även om den offentliga skuldsättningen numera är mycket låg finns en uppenbar risk för att svensk exportindustri ändå kan komma att påverkas negativt framgent om man i andra viktiga ekonomier inte förmår upprätthålla nödvändiga finanspolitiska stimulanser.

Även om krisförloppet blir mindre utdraget än vad som befaras i mer dystra scenarier är det oundvikligt att det uppstår långsiktiga kostnader i ekonomin. Företag kommer att försättas i konkurs eller läggas ner. Människor kommer att bli arbetslösa. I den processen går viktigt entreprenöriellt och organisatoriskt kapital förlorat. Företagsspecifikt humankapital tappar i värde och effektiva jobb-matchningar upphör. Erfarenheter från tidigare mer kortvariga kriser, som inte lett till omfattande omstrukturering av ekonomin, talar för att omställningskostnaderna ändå kan bli betydande. Det gäller inte minst i form av inkomstförluster för dem som förlorar jobbet (se mer i avsnitt 5).

En annan lärdom är att kriser som leder till deflation i tillgångspriser riskerar att bli särskilt allvarliga. Det gäller inte minst om fastighetsmarknaden dras in i krisen, med fallande

⁵ Uppgifter publicerade på Tillväxtanalys hemsida 3 april 2020.
<https://www.tillvaxtanalys.se/statistik/konkurser/veckostatistik-konkurser/veckostatistik/2020-04-03-konkurser-mars-2020-preliminara-uppgifter.html>

bostadspriser som följd. Ett skäl till att detta är att en stor del av hushållens förmögenhet är bunden i bostadstillgångar. Om dessa börjar falla i värde kan det leda till att hushållen kraftigt drar ner på efterfrågan, och istället ökar sitt sparande för att förbättra sina balansräkningar. En nedgång på fastighetsmarknaden kan också påverka den för ekonomin så viktiga byggsektorn, med fallande investeringar som följd. Sammantaget kan detta leda till att nedgången i den aggregerade efterfrågan och åtstramningen av den reala ekonomin blir särskilt stor. Att fastighetsmarknaden drogs in i krisen är en viktig förklaring till den långvariga ekonomiska nedgången i Sverige under 1990-talskrisen (se mer i avsnitt 4). Ett så djupt och utdraget krisförlopp som under 1990-talskrisen riskerar också att leda till mycket långvariga negativa effekter på arbetsmarknaden (se mer i avsnitt 5). Än så länge finns inga tecken på negativa effekter på fastighetsmarknaden och bostadspriser till följd av Corona-krisen. Däremot har vi redan sett börsfall på i storleksordningen knappt 30 procent under den senaste dryga månaden. Även om det rör sig om kursfall efter en lång period av uppgång innebär det förlorade förmögenhetsvärden som påverkar både hushålls och företags balansräkningar.

Vissa forskare har också betonat att pandemin kan leda till protektionistiska åtgärder som riskerar att långsiktigt drabba tillväxten i världsekonomin (Baldwin och Tomiura 2020). Redan innan pandemin fanns tendenser på protektionistiska inslag, inte minst i form av uppblussade handelskonflikter och svårigheter att sluta nya handelsavtal. En farhåga som nu lyfts fram är att globala underleverantörskedjor bryts upp och att produktion i större uträkning förläggs inom nationsgränser. Eftersom internationaliseringen av ekonomisk verksamhet bidragit till en positiv produktivitetsutveckling riskerar en åternationalisering av produktion att leda till motsatsen.

3 Näringspolitiska insatser under tidigare kriser

I det här avsnittet redogör vi för insatser som gjordes under finanskrisen och lärdomar som man kan ta med sig från dessa insatser.

3.1 En kategoriindelad översikt av de studerade insatserna

De näringspolitiska insatser som vi valt att studera kan indelas i fyra kategorier:

- Kapitalförsörjning
- Branschstöd
- Kompetensutveckling
- Regionala insatser

För att ge en första snabb överblick har vi nedan samlat dem kategorivis i fyra tabeller.

I tabell 1 presenterar vi fyra åtgärder inom kapitalförsörjning. Det är resursförstärkningar riktade mot Svensk Exportkredit (SE), Exportkreditnämnden (EKN) och Almi samt tillfälligt skatteuppskov för företagare.

Då bankerna var mycket restriktiva i sin utlåning bedömde regeringen att särskilda åtgärder måste vidtas för att underlätta företagens möjligheter till finansiering. Målgruppen för insatserna via SEK och EKN var i huvudsak svenska exportföretag. Målgruppen för Almis utlåning var små- och medelstora företag (upp till 249 anställda). Uppskovet med betalning av arbetsgivaravgifter och avdragen skatt riktade sig till hela privata näringslivet.

Resursförstärkningarna (kapitaltillskott) och utökade ramar för lån och garantier var substantiella. Ansatsen för alla fyra åtgärder var konjunkturrell, dvs. att lindra ett tillfälligt kapitalförsörjningsproblem under själva krisen.

Tabell 1 Insatser inom kapitalförsörjning

Åtgärd	Syfte	Målgrupp	Omfattning	Typ
Resursförstärkning till AB Svensk Exportkredit	Ökad kreditgivning till exportföretag och kreditinstitut	Exportföretag och kreditinstitut	Utökad kapitaltillskott 3 mdr + aktier i statligt bolag värda 2,4 mdr Låneram 100 mdr Utökad kreditgarantiram till 450 mdr. (utnyttjades inte)	Konjunkturrell
Förstärkning av Exportkreditnämnden	Ökad kreditgivning till exportföretag	Framförallt stora exportföretag, men även en uppmaning fr. regeringen att bredda sin kundbas mot små och medelstora företag	Utökad garantiram till 500 mdr	Konjunkturrell
Kapitaltillskott till Almi	Öka företagets tillgång till kompl. finansiering	SME (eftersträva utökad utl. till medelstora företag. Tidigare inr. främst på de allra minsta)	Lånefond utökas med 2 mdr Medfinanskrav minskas. Från minst 50% till 20%. Vid synnerliga skäl 0%. Höjning av tak på mikrolån till 250 000 kr.	Konjunkturrell

Tillfälligt skatteuppskov för inbet. av arb. givaravg. samt avdragen skatt för lön	Tillf. likviditetsförstärkning till sunda företag	Privata arbetsgivare	Maximalt två redovisningsperioder Summan av beviljade anståndsbelopp uppgick till 6,8 mdr	Konjunkturell
--	---	----------------------	--	---------------

I tabell 2 har vi samlat fyra åtgärder inom branschstöd (fordonsbranschen och byggbranschen). Det handlar om undsättningslån till företag, kreditgarantier, bildandet av ett nytt FoU-bolag samt skattereduktion för ROT.

De tre första åtgärderna ingick i regeringens s.k. fordonspaket. Undsättningslånen har en tydlig konjunkturell prägel och riktades till ekonomiskt svaga företag som skulle kunna ges ett ekonomiskt andrum att ta fram omstrukturerings- och likvidationsplaner. Villkoren uppfattades dock som mycket hårda och inga företag beviljades stöd. Kreditgarantierna hade en strukturell inriktning. Lånen (via EIB) skulle användas till utvecklingsprojekt som syftade till en omställning och utveckling mot mer miljövänliga lösningar. Beslutet om ett statligt FoU-bolag med inriktning mot miljö- och säkerhetsinriktade produkter är också strukturell till sin karaktär. Intressant är att notera utfallet som i stället för utvecklingsbolag blev ett riskkapitalbolag – Fouriertransform.

Skatteavdraget för ROT hade sin bakgrund i en kraftig försvagning inom byggsektorn och stigande arbetslöshet, en konjunkturell ansats således. Regeringen framhävde dock även andra motiv. Förutom att upprätthålla produktion och sysselsättning inom byggsektorn lyfter de även fram strukturella skäl som att minska svartarbete och öka arbetsutbudet (genom mindre eget arbete med bostadsunderhåll och därmed frigjord tid till mer produktivt lönearbete).

Tabell 2 Branschstöd (fordonspaket och byggbranschen)

Åtgärd	Syfte	Målgrupp	Omfattning	Typ
Undsättningslån t. företag	Hjälpa att "övervintra" krisen	Företag i akut kris inom fordonsbranschen (minst 500 mkr. i omsättning)	Maximalt 5 mdr	Konjunkturell
Kreditgarantier vid omställning till grön teknologi	Utveckla miljövänligare och säkrare fordonsproduktion	Företag inom fordonsbranschen som söker lån i EIB	Ekonomisk ram 20 mdr	Strukturell
Bildande av FoU-bolag	Möjliggöra utv. av mer miljöanp. och säkra fordon	Företag inom fordonsbranschen	3 mdr	Strukturell
Skattereduktion för ROT	Minska svartjobb, upprätthålla produktionen och sysselsättningen i byggsektorn	Företag i byggsektorn (via hushåll)	Skattad i prop. till: 3,6 mdr (2009) 3,5 mdr (2010)	Konjunkturell/ strukturell

I tabell 3 har vi samlat två kompetensutvecklingsåtgärder. Den ena är ett exempel på Socialfondens varselprojekt – en konjunkturell insats riktad mot anställda vid Scania. Den andra är en strukturell insats som berörde insatser mot varslade vid Volvo Cars, med finansiering via Europeiska Globaliseringsfonden. Insatserna har olika målsättningar, men

även vissa likheter. T.ex. finns en gemensam syn på kompetensutvecklingens betydelse för såväl omställningsförmåga som konkurrenskraft samt ett perspektiv som kan sägas ligga närmare individen än företagets.

Tabell 3 Kompetensutvecklingsåtgärder

Åtgärd	Syfte	Målgrupp	Omfattning	Typ
Varselprojekt inom Socialfonden	Undvika varsel. Företag skulle genom kompetenshöjande insatser kunna behålla personal och "övervintra" krisen. Personalen skulle stå bättre rustad när konjunkturen vände.	Personer som var varslade eller riskerade att bli varslade i SME.	500 milj, ca 70 projekt	Konjunkturrell
Volvo Cars och underleverantörer (delfinans. fr EGF)	Underlätta återinträde på arbetsmarknaden gm kompetensutveckling, nya yrkeskunskaper och möjlighet att etablera egna företag	Uppsagda från Volvo Cars AB och dess underleverantörer	Beräknades till 152 milj, utfall 85 milj	Strukturell

I tabell 4 har vi samlat två åtgärder av mer regional karaktär. Det handlar dels om insatsen med regionala varselsamordnare, dels om regional företagsrådgivning.

Den förra var en konjunkturrell insats med syfte att stärka den regionala samordningen och öka den direkta dialogen mellan regional och nationell nivå. Landshövdingar och regionala politiska företrädare utsågs till samordnare samtidigt som det formerades en statssekreterargrupp inom regeringskansliet. Det avsattes inga särskilda ekonomiska resurser kopplat till utnämningarna.

Den senare insatsen handlar om att genom rådgivning "rädda" i grunden livskraftiga företag undan onödiga konkurser genom rådgivning. Initiativen var regionala och tog fart under finanskrisen (konjunkturrell), avtog senare (kvarvarande verksamheter kan ses som delvis strukturella), men har nu i samband med Corona-krisen återigen återuppstått på ett flertal platser runt om i Sverige som en tydlig konjunkturrell insats. Ett antal regionala initiativ har senare (2013) fått del av statliga resurser via ett pilotprojekt hos Tillväxtverket.

Tabell 4 Regionala insatser

Åtgärd	Syfte	Målgrupp	Omfattning	Typ
Regionala företagsakuter	Rådgivning för att rädda företag i akut nedgång och rädda arbetstillfällen som inte skulle	Små företag	Skattas till 20–25 miljoner (insatsen täckte så småningom nästan hälften av Sveriges regioner). Vissa rådgivningsverksamheter har fortsatt fram till idag. Nya uppstår nu i samband med Corona-krisen.	Konjunkturrell, men kan i andra perioder ha strukturella inslag

	behöva försvinna			
Varselsamordnare. Regeringen utnämnde landshövdingar och regionala politiska företrädare runt om i landet till regionala samordnare. Inom Regeringskansliet tillsattes samtidigt en statssekreterargrupp för att underlätta dialogen mellan regeringen och de regionala samordnarna.	Länen skulle samordna viktiga aktörer. Dels analysera den akuta varsel- och krissituationen, dels bidra med förslag till åtgärder. Det senare genomförs endera med utgångspunkt i den regionala tillväxtpolitiken eller genom förslag till regeringen.	Regioner och regering	Inga direkta medel. Uppdragen lämnades under perioden oktober 2008–februari 2009 och upphörde i augusti 2010.	Konjunkturrell

3.2 Kort beskrivning av respektive åtgärd

Kapitalförsörjning

Resursförstärkning till AB Svensk Exportkredit

När: 2008-

Vad: AB Svensk Exportkredit (SEK) ägs till 100 procent av staten. Dess huvudsakliga uppgifter är att tillhandahålla medel- och långfristiga krediter och finansieringslösningar vid exportaffärer och investeringar. Under hösten 2008 blev bankerna mer restriktiva i sin utlåning. Svenska exportföretag fick svårare att få långsiktig finansiering. För SEK:s del yttrade det sig i en tydlig efterfrågeökning, i synnerhet från exportföretag.

Regeringen bedömde att efterfrågan på SEK:s tjänster hade ökat samtidigt som dess kapacitet begränsades av kapitalbasens storlek och gällande kapitaltäckningskrav. Regeringen ville i november 2008 därför möta den ökade efterfrågan genom att höja SEK:s utlåningskapacitet. All nyutlåning skulle, som tidigare, ske på fullt kommersiella villkor och inga avsteg från gällande avkastningskrav skulle ske.

SEK beviljades ett kapitaltillskott (aktieägartillskott) med 3 miljarder kronor samt ytterligare 2,4 miljarder kronor genom en överföring av samtliga statens aktier i Venantius⁶.

Riksdagen beslutade även att ge regeringen i mandat att ge SEK:s en låneram på 100 miljarder kronor. Beslutet motiverades med ökad efterfrågan på CIR-krediter⁷.

⁶ Staten ägde 100 procent av aktierna i Venantius. Ett finansiellt institut vars långsiktiga verksamhetsmål var att avveckla sina tillgångar på ett för staten så förmånligt sätt som möjligt. Ursprunget var att hantera obeståndssituationer från en övertagen SBAB-lånestock samt driva och avveckla resterande tillgångar i Securum/Retriva-koncernen.

⁷ Commercial Interest Reference Rate. Exportkrediter som grundar sig på den så kallade Consensus-överenskommelsen inom OECD (regler om t.ex. landriskpremier, kredittider, förskott och räntesatser).

Regeringen fick även riksdagens mandat att på kommersiella villkor köpa statsgarantier upp till 450 miljarder kronor. Den garantiramen utnyttjades dock inte.

Effekter och erfarenheter: Riksgälden anser att SEK:s ökade kreditgivning fyllde en viktig funktion under de akuta delarna av finanskrisen och bidrog till att begränsa den kreditåtstramning som krisen medförde. En kort återblick på SEK:s låneportfölj visar också på en markant ökning: årsskiftet 2007/08 uppgick lånestocken till 109 miljarder kronor, ett år senare hade den ökat med 46 procent till 159 miljarder kronor. Ökningen fortsatte under början av 2009, men i betydligt mindre omfattning.⁸

Dock bedömer Riksgälden att SEK:s positiva funktion som kreditgivare skulle kunna ha uppnåtts utan regeringens och riksdagens åtgärder om SEK hade utnyttjat sin egen stora likviditetsreserv, vilket hade krävt att den var placerad i mer likvida instrument. Riksgäldens uppfattning är att SEK var kraftigt överkapitaliserat.

Riksrevisionen granskade år 2010 om SEK:s verksamhet som sådan bedrivs i linje med riksdagens beslut och intentioner. Granskningen berör därmed inte själva agerandet i finanskrisen. Några slutsatser som dras i rapporten är att SEK vuxit kraftigt och succesivt fått ett vidgat uppdrag. Riksrevisionen rekommenderar att regeringen ser över syftet med SEK:s verksamhet, bolagets finansiella situation och ekonomiska mål.

Att ta med sig: Möjligheten att använda likviditetsreserv i kriser varierar beroende på utformning. Syftet med en sådan reserv kan behöva klargöras. Betydelsefullt med samarbeten mellan SEK och EKN för att uppnå systemeffekt.

Läs mer:

- Prop. 2008/09:73, ”Överlåtelse av aktier i Venantius AB till AB Svensk Exportkredit samt åtgärder för förstärkt utlåning från AB Svensk Exportkredit och Almi Företagspartner AB”. Länk.
- Riksgälden, (2010), ”Utvärdering av regeringens åtgärder för kreditförsörjningen”. Länk.
- Riksrevisionen, (2010), ”AB Svensk Exportkredit”. RiR 2010:15. Länk.
- Prop. 2008/09:86, ”Åtgärder för förstärkt exportfinansiering”. Länk.
- SEK, (2009), ”Årsredovisning 2008”. Länk.
- SEK, (2010), ”Årsredovisning 2009”. Länk.

Förstärkning av Exportkreditnämnden

När: 2009–

Vad: Exportkreditnämnden (EKN) är en statlig myndighet och kan sägas fungera som ett försäkringsbolag. De ska främja svensk export av varor och tjänster samt det svenska näringslivets internationalisering och konkurrenskraft. Om det finns ett betydande svenskt intresse får EKN utfärda exportkreditgarantier för täckning av förlust kopplat till

Eventuella underskott vid denna kreditgivning täcks av staten, därför kallas kredit med CIR- ränta ibland för ”statsstödd” kredit.

⁸ Efter halvårsskiftet 2009 planade ökningen ut och låneportföljens storlek hamnade på ca. 180 miljarder kronor.

exportaffärer.⁹ I deras uppdrag ingår även att samverka med andra exportfrämjande aktörer och satsa på små och medelstora företag.

Tidigt i finanskrisen, under hösten 2008, ökade efterfrågan på EKN:s tjänster snabbt. Det förelåg ökande svårigheter för såväl små som stora företag att finansiera exportaffärer, få tillgång till rörelsekrediter och försäkra risker i många fler affärer och på alla marknader. EKN: garantivolymerna ökade kraftigt (18 procent) från 2007 till 2008, särskilt under det sista kvartalet. De årliga utfästelserna steg också markant (50 procent) under den tidsperioden.

Som ett svar på den ökade efterfrågan beslöt riksdag och regering i januari 2009 att höja EKN:s garantiram¹⁰ från 200 miljarder till 350 miljarder. Syftet var att underlätta för kreditgivning, speciellt för stora svenska exportföretag. Regeringen uppmanade även EKN att bredda sin kundbas och även satsa mer på garantier till små och medelstora företag. I slutet av 2009 höjdes garantiramen ytterligare till 500 miljarder kronor.

Tidigare hade rörelsekrediter endast givits till mindre företag. I januari 2009 beslöt EKN även att erbjuda den möjligheten till större företag.

Effekter och erfarenheter: Riksgälden anser att EKN:s utökade garantiram i hög grad bidragit till att underlätta för företag i allmänhet och exportföretag i synnerhet att klara sin finansiering under finanskrisen. Ett tydligt bevis på den ökade efterfrågan är volymen utestående offerter och garantier. Vid slutet av 2008 uppgick de till 183 miljarder kronor. Ett år senare hade summan i det närmaste fördubblats till 364 miljarder. Regeringens mål att EKN skulle öka insatserna mot små- och medelstora företag verkade även ha fått genomslag. Under år 2009 tillkom 121 nya företag som EKN-kunder. Av dem var 99 små och medelstora företag och 22 större företag.

Under 2009 ökade EKN:s efterfrågan på rörelsekreditgarantier kraftigt och då ofta från stora företag utan direkt koppling till specifika exportaffärer. Riksgälden drar därmed slutsatsen att EKN:s beslut att erbjuda rörelsekrediter till stora företag underlättat företagets creditsituation under 2009.

Riksrevisionen har i en något senare (2014) rapport granskat EKN:s roll för att skapa effektivitet i exportgarantisystemet. Granskningen berör därmed inte själva agerandet i finanskrisen. Några slutsatser som dras i rapporten är att EKN har ett större eget handlingsutrymme än de flesta andra myndigheter. Vidare noterades att EKN byggt upp ett omotiverat stort finansiellt överskott.

Att ta med sig: Snabba beslut är viktiga. OECD:s exportfinansieringsgrupp framhöll i november 2009 Sverige som ett föregångsland när det gällde de snabba besluten om en utökad garantiram för EKN. Justeringar i målgrupp kan behöva göras under ändrade förhållanden, såväl in i, som ut ur, en kris. Betydelsefullt med samarbeten mellan SEK och EKN för att uppnå systemeffekt.

Läs mer:

- Prop. 2008/09:86, ”Åtgärder för förstärkt exportfinansiering”. Länk.

⁹ Den formuleringen infördes 2007 och innebar ett utökat mandat mot tidigare då det begränsades till svenskproducerade varor och tjänster.

¹⁰ Summan av utställda garantier och 50 procent av utfärdade offerter. Den garantiram som beviljats för året ifråga är styrande för omfattningen av EKN:s garantier.

- Riksgälden, (2010), ”Utvärdering av regeringens åtgärder för kreditförsörjningen”. Länk.
- Riksrevisionen, (2014), ”Exportkreditnämnden – effektivitet i exportgarantisystemet?”. RiR 2014:21. Länk.
- EKN, (2010), ”Årsredovisning 2009”. Länk.

Kapitaltillskott till Almi

När: 2008–

Vad: Almi mötte kraftigt ökad efterfrågan på sina lån under finanskrisen. År 2007 låg deras utlåningsvolym på ca. 1,5 miljarder kronor, 2008 hade det ökat något till 1,7 miljarder. Under det stora krisåret 2009 i det närmaste fördubblades volymen till drygt 3,3 miljarder. Åren därefter sjönk volymen igen ner kring 2 miljarder och strax däröver. Under den tydliga ökningen andra halvåret 2008 bedömdes finnas en risk för att Almi inte skulle kunna hantera efterfrågeökningen på sikt, givet de resurser som fanns tillgängliga i deras lånefond och det egna kapitalet. Regeringen beslutade därför, efter bemyndigade från riksdagen, att tillföra 2 miljarder kronor till deras lånefond som innan finanskrisen uppgick till 3,4 miljarder kronor.

Förutom kapitaltillskottet ändrades något senare också en del i deras villkor och inriktning. Almi hade historiskt varit inriktat på de minsta företagen. Under 2008 noterades en ökad efterfrågan även från medelstora företag (50–249 anställda). Ett nytt ägandedirektiv (12 december) reagerade på detta med att inkludera hela segmentet små och medelstora företag. Två månader senare (16 februari) beslöt även regeringen om en förordningsändring som höjde delfinansieringsandelen. Almi gavs möjlighet att täcka 80 procent av krediten vid företagslån. Vid synnerliga skäl kunde andelen uppgå till 100 procent. Det tidigare kravet var att en medfinansiär (normalt en bank) skulle finansiera minst 50 procent.

Taket för Almi:s mikrolån¹¹ höjdes även från 100 000 kronor till 250 000 kronor.

Effekter och erfarenheter: Riksgälden anser att Almis insatser har haft en klart positiv inverkan på små och medelstora företags kreditförsörjning. Efterfrågan på Almi-krediter var stark. Under 2009 fördubblades utlåningsvolymen jämfört med samma period året innan. Lejonparten av ökningen härrör från etablerade företag och där framför allt från små företag (mindre än 50 anställda). Det handlade till stor del om en stark efterfrågan på rörelsekapital. I synnerhet första halvåret 2009 då finanskrisen ställde många företag inför en akut likviditetskris. Mot slutet av 2009 kan man se en rörelse till mer framåtsyftande investeringar.

Innan finanskrisen var Almis utlåning till medelstora företag (50–249 anställda) mycket begränsad. En ökad efterfrågan tillsammans med förordningsförändringen ovan resulterade i en markant ökning, om än från en låg nivå. En jämförelse mellan de tre första kvartalen 2009 jämfört med samma period 2008 ger en ökning med faktor femton för lånen till detta företagssegment. När det gäller den beslutade förändringen av finansieringsgraden noteras ett visst genomslag. Vart tionde lån överskred det tidigare taket på 50 procent och vart tjugonde lån hade en finansieringsandel från Almi som översteg 80 procent.

¹¹ Mikrolån kan ges till små, nystartade, företag. Inget krav på säkerhet föreligger.

I en senare rapport (2019) har Tillväxtanalys undersökt tillväxteffekten av Almi:s låneverksamhet under perioden 2000–10. Perioden 2008–09 har där inte särredovisats. I korthet visar studien att Almis låneverksamhet under den studerade tidsperioden verkar nå rätt målgrupp utifrån sitt uppdrag, dvs. mera kreditbegränsade företag.¹² Lånen ger en bestående positiv effekt på företagens nettoomsättning och arbetsproduktivitet. Antalet anställda ökar dock inte mer än för kontrollgruppen. Företagen som får lån från Almi investerar betydligt mer än kontrollgruppen samma år och även något mer året efter. Denna effekt är dock inte bestående, efterföljande år är Almi-företagens investeringar signifikant mindre.

Att ta med sig: Det framstår som en fördel att ”skruva” på en befintlig verksamhet jämfört med att starta upp något helt nytt. Beslutet om kapitaltillskott till Almi togs förhållandevis tidigt i processen i jämförelse med andra insatser. Tiden mellan beslut och verkställighet var kort (riksdagsbeslut 19 november och ikraftträdande 1 december 2008). Viktigt också i samband med tillfälliga insatser (utökning, nysatsningar) att tidigt diskutera återgång eller avveckling. Vi ser att storleken på Almis lånefond inte har reducerats efter tillskottet 2009 utan fortfarande uppgår till 5,4 miljarder kronor.

Läsa mer:

- Prop. 2008/09:73, ”Överlåtelse av aktier i Venantius AB till AB Svensk Exportkredit samt åtgärder för förstärkt utlåning från AB Svensk Exportkredit och Almi Företagspartner AB”. Länk.
- Prop. 2009/10:148, ”Företagsutveckling – statliga insatser för finansiering och rådgivning”. Länk.
- Riksgälden, (2010), ”Utvärdering av regeringens åtgärder till stöd för kreditförsörjningen”. Länk.
- Almi, (2008), ”Årsredovisning 2007”. Länk.
- Almi (2009), ”Årsredovisning 2008”. Länk.
- Almi (2010), ”Årsredovisning 2009”. Länk.
- Almi (2011), ”Årsredovisning 2010”. Länk.
- Tillväxtanalys, (2019), ”Hjälper Almis företagslån företag att växa?”. Rapport 2019:03. Länk.

Tillfälligt skatteuppskov

När: Februari 2009–december 2010

Vad: Under högst två redovisningsperioder (månader) kunde arbetsgivare få uppskov med arbetsgivaravgiften och de anställdas preliminära skatt. Anståndet gällde för varje period längst till motsvarande förfallodag ett år därefter. Företagen som beviljades anstånd fick både betala en ränta (2 procent) och en anståndsavgift (0,3 procent per påbörjad kalendermånad.) Åtgärden avsåg inledningsvis februari –december 2009, men förlängdes i slutet av januari 2010, med i princip samma villkor, till att även gälla hela 2010.

¹² Det genomsnittliga Almi-företaget som beviljas lån är litet, i genomsnitt med sex anställda. Företaget har lägre produktivitet, mindre eget kapital och högre skulder jämfört med det genomsnittliga svenska företaget.

Insatsen motiverades med att många företag i den rådande finanskrisen fått akuta likviditetsproblem på grund av att utlåningen från banker och andra finansinstitut inte fungerade normalt. I tillägg sågs problem med spridningseffekter då företag med likviditetsproblem senarelägger betalningarna till underleverantörer som då i sin tur också kunde få likviditetsproblem. I båda fall kunde det uppstå problem att betala skatter och avgifter för i övrigt sunda och livskraftiga företag.

Effekter och erfarenheter: Skatteverket bedömer att de tillfälliga anstånden fungerat väl under finanskrisen. Den stora merparten av skatterna har kommit in även bland företag som fått anstånd. De förluster som uppstått är begränsade och koncentrerade till ett mindre segment av företag. Det bedöms inte möjligt att avgöra hur stora uppbördsförlusterna skulle ha blivit om möjligheten till anstånd inte införts.

Anståndet utnyttjades av knappt 6 900 företag (motsvarar ca två procent av alla arbetsgivare). Summan av beviljade anståndsbelopp uppgick till 6,8 miljarder kronor, dvs. i genomsnitt nästan 1 miljon kronor per företag. Anstånds företagen svarade för 7 procent av lönesumman i privat sektor och beräknas ha omfattat ca 250 000 anställda. Under perioden mars 2009–juni 2011 uppgick uppbördsförlusterna i dessa företag till 865 miljoner kronor. De företag som beviljats anstånd är övervägande små med få anställda och en lönesumma under 5 miljoner kronor. Andelen stora företag är liten, men stod för en stor andel av anståndsbeloppet.¹³ När det gäller branschfördelning domineras den antalsmässigt av tillverkning och handel (tillsammans en tredjedel av anstånden) och i kronor av tillverkningsbranschen (hälften av det totala anståndsbeloppet).

Att ta med sig: Anståndet verkar ha fungerat väl och snabbt kunnat ge effekt hos företagen. Uppbördsförlusterna är begränsade. Verkyget, bör, som Skatteverket också för fram, dock hanteras med urskiljning och reserveras för mycket speciella tillfällen.

Läs mer:

- prop. 2008/09:113, ”Ökade möjligheter till skatteanstånd”. Länk.
- prop. 2009/10:91, ”Förlängning av tillfälliga skatteanstånd”. Länk.
- bet. 2008/09:SkU27. Länk.
- rskr. 2008/09:175. Länk.
- Skatteverket, (2012), ”Utvärdering av effekterna av lagen [2009:99] om anstånd med inbetalning av skatt i vissa fall”, dnr 131-75550-12/112. (Länk ej möjlig i detta fall, rapport tillgänglig i Skatteverkets diarium).

Branschstöd

Undsättningslån, fordonsbranschen

När: 2009–

Vad: En drastisk efterfrågeminskning under år 2009 och samtida kreditåtstramningar motiverade en ny lånemöjlighet. Företag som stod inför akut likviditetskris inom fordonsindustrin skulle ges möjlighet att kunna ”övervintra”. Syftet med lånet var att göra det möjligt att hålla ett ekonomiskt försvagat företag flytande den tid som krävdes för att utarbeta en omstrukturerings- eller likvidationsplan. Riksgäldskontoret kunde bevilja lån

¹³ Tretton arbetsgivare står för nästan 40 procent av anståndsbeloppen.

inom en ram på 5 miljarder kronor till företag. Ansökan skulle först behandlas av Riksgälden och sen skickas till EU-kommissionen för godkännande. Stödet var inriktat på företag med verksamhet i Sverige och mer än 500 miljoner i årlig omsättning. Mindre företag hänvisades till Almi.

Effekter och erfarenheter: Åtgärdens hårda villkor mötte stark kritik, t.ex. avseende komplexitet, krav på säkerheter, räntenivå, kort återbetalningstid (ett halvår). Inga justeringar gjordes. De hårda kraven gjorde att inte ett enda företag beviljades lån.

Att ta med sig: Hårda villkor och komplexitet kan göra en åtgärd verkningslös.

Läs mer:

- Prop. 2008/09:95, ”Staten som huvudman för bolag med verksamhet avseende forskning och utveckling och annan verksamhet inom fordonsklustret m.m.”. Länk.
- Regeringens skrivelse 2008/09:221. Länk.

Kreditgarantier vid omställning till grön teknologi, fordonsbranschen

När: 2009–2012

Vad: Staten utfärdade kreditgarantier för företag som investerade i omställning till grön teknologi. I bakgrundstexter pekas på ett samhällsintresse att möta klimatutmaningarna. Tydligt strukturell ansats där omställningsbehov och överetablering i fordonsbranschen nämns. Det svenska ”fordonsklustret” utmålades som i grunden mycket konkurrenskraftigt, men drabbat av finanskrisen.

Garantierna riktades mot fordonsföretag som söker lån i Europeiska Investeringsbanken (EIB). Kreditgarantiramen sattes till 20 miljarder kronor. Konkret innebar det att staten garanterade att EIB får tillbaka sina pengar om företagen inte skulle kunna betala tillbaka sina lån. Villkoren inbegrep fullgoda säkerheter och med marknadsavspeglande avgifter under normalt marknadsläge.

Effekter och erfarenheter: Av den kreditgarantiram på 20 miljarder kronor som fanns att tillgå beviljades garantier för två företag. Volvo Cars för ett lån om 3,55 miljarder kronor (ram) samt Saab Automobile för lån om 400 miljoner euro (ram), vilken senare drogs ned till 280 miljoner euro. Ramarna för respektive bolag utnyttjades sen aldrig fullt ut. Resten av garantiramen var outnyttjad när satsningen avslutades vid årsskiftet 2011/2012.

Att ta med sig: Utformningen av ett stöd styr om det uppfattas som användbart av enbart stora företag eller även av mindre underleverantörer.

Läs mer:

- Prop. 2008/09:95, ”Staten som huvudman för bolag med verksamhet avseende forskning och utveckling och annan verksamhet inom fordonsklustret m.m.”. Länk.
- Regeringens skrivelse 2008/09:221. Länk.

Bildande av FoU-bolag, fordonsbranschen

När: 2008–

Vad: Ett statligt aktiebolag skulle bildas med syfte att bedriva forsknings- och utvecklingsverksamhet. 3 miljarder kronor avsattes i kapitaltillskott. FoU-ansatsen gled dock över till riskkapitalförsörjning innan bolaget var en realitet. När Fouriertransform bildades i december 2008 var det som ett direktinvestering venture capital-bolag. Uppdraget var att på kommersiella grunder stärka det svenska fordonsklustrets internationella konkurrenskraft. Investeringar skulle ske i verksamheter där svensk fordonsindustri kan stärka sin ställning med en stark profil inom områdena miljö och säkerhet.

I april 2013 beslutade regeringen att utvidga Fouriertransforms mandat till att utöver fordonsindustrin även omfatta investering och finansiering i forsknings- och utvecklingsverksamhet inom tillverkningsindustrin. 2014 justerades inriktningen ytterligare till att prioritera investeringar i små till medelstora företag i tidiga skeden som präglas av relativt stora kapitalbehov och långa ledtider.

Efter en större översyn av statliga riskkapitalinsatser blev Fouriertransform 2017 ett dotterbolag till det nystartade riskkapitalbolaget Saminvest.¹⁴. Bolaget har i och med det upphört med nyinvesteringar. Aktieinnehavet ska under de kommande åren avyttras för att finansiera Saminvests fondinvesteringar.

Effekter och erfarenheter: Totalt har Fouriertransform sedan starten till dags dato (2020-03-26) investerat 1 991 miljoner kr i 29 bolag. Av dessa har 9 stycken inte gett någon exitlikvid vid avyttring (konkurser eller symbolisk köpeskilling).

Riksrevisionen granskade 2014 de statliga insatserna för riskkapitalförsörjning. Där påpekades bl.a. att detta ”system” är svåröverskådligt och inte når de målsättningar på området som regeringen gett uttryck för. Ett exempel på sådan överlappning är att Fouriertransforms utökade mandat från 2013 i stort sett motsvarar Industrifondens affärsområde Industrifinans. Vidare noterades att det ofta finns utpekade begränsningar i allokeringen som geografi och branscher. Här åsyftas t.ex. Fouriertransforms tidigare inriktning mot fordonsbranschen.

Att ta med sig: Tiden. Finansieringsläget var akut, men det tar en viss tid från beslut till en investeringsklar organisation finns på plats, branschkällor nämner ett och ett halvt år som en minimitid för ett riskkapitalbolag. Beslut om bildande togs i december 2008 och den första investeringen beslutades i slutet av augusti 2009. Viss kritik uppkom om att den tiden var för lång.

Uppgiften. Initialt talades det om ett utvecklingsbolag och FoU-verksamhet inom fordonsbranschen. Det blev ett riskkapitalbolag.

Avvägningar. Det är också en svår balansgång mellan att snabbt vilja öka företagets finansieringsmöjligheter och samtidigt vara marknadsmässig i en situation när den befintliga kapitalförsörjningsmarknaden stryper sina investeringar. Det fanns en förväntan bland företag att Fouriertransform skulle vara mer stöttande mot fordonsindustrin och mer riskbenäget i sina investeringar än andra marknadsaktörer. Fouriertransform skulle dock göra marknadsmässiga bedömningar, vilket gav upphov till kritik om riskminimering och beteende som ett ”vanligt” riskkapitalbolag. På samma sätt finns en avvägning mellan fokusering och inlåsning. Det är en policyutmaning att vilja fokusera en riskkapitalinsats

¹⁴ Saminvest bildades 1 juli 2016. Det ägs av svenska staten och sorterar under Näringsdepartementet. De statliga riskkapitalbolagen Fouriertransform och Inlandsinnovation blev 1 januari 2017 dotterbolag till Saminvest vilket gav koncernen tillgångar värderade till cirka fem miljarder kronor.

till utpekade branscher (eller geografiska områden) som man explicit vill stödja samtidigt som det finns negativa erfarenheter med sådana långsiktiga inlåsningsmandat i avgränsade investeringsmandat.

Läs mer:

- Prop. 2008/09:95, ”Staten som huvudman för bolag med verksamhet avseende forskning och utveckling och annan verksamhet inom fordonsklustret m.m.”. Länk.
- Regeringens skrivelse 2008/09:221. Länk.
- Riksrevisionen, (2014), ”Statens insatser för riskkapitalförsörjning – i senaste laget”. RiR 2014:1. Länk.
- SOU 2015:64, ”En fondstruktur för innovation och tillväxt”. Länk.
- Prop. 2015/16:110, ”Staten och kapitalet – struktur för finansiering av innovation och hållbar tillväxt”. Länk.

ROT-avdrag, byggbranschen

När: December 2008–

Vad: Skatteavdraget för reparation, ombyggnad och tillbyggnad (ROT-avdraget), har funnits i olika omgångar sedan mitten av 1990-talet. Syftet har då varit att stimulera sysselsättningen inom byggbranschen under lågkonjunkturer. I slutet av 2008 infördes skattereduktionen som en permanent åtgärd inom ramen för systemet med skattereduktion för hushållarbeten. Bakgrunden var den kraftiga försvagningen inom byggsektorn och tydliga signaler om ökande arbetslöshet. Syftet var att öka arbetskraftsutbudet – hos köparna av tjänsterna och i företagen som utför tjänsterna – samt att minska svartjobben.

Med ROT-avdrag avsågs en skattereduktion för reparation, underhåll samt om- och tillbyggnad. Fysiska personer kunde därmed få skattereduktion för såväl hushållsarbete som ROT-arbete¹⁵, exklusive omkostnader för material. Satsningen beräknades motsvara ett skattebortfall på cirka 3,5 miljarder kronor per år.

Effekter och erfarenheter: I en studie av perioden 2010–15 visar Tillväxtanalys att antalet ROT-nischade företag¹⁶ ökat med ungefär 14 procent. Ökningen var störst under perioden 2010–11. Sedan stabiliserats ökningen och tillväxten av företag är relativt jämn från år till år under resten av perioden.

Enligt studien skulle antalet sysselsatta i de ROT-nischade företagen ha varit 11 000–16 000 färre år 2015 om reformen inte införts. Enligt regeringens beräkningar uppgår de totala kostnaderna för ROT-avdraget till cirka 92,5 miljarder kronor mellan 2010–15. En enkel division ger då en bruttokostnad på 5,8–8,4 miljoner kronor för ett arbetstillfälle inom ett ROT-nischat företag (tas hänsyn indirekta effekterna sjunker bruttokostnaden till mellan 4,8 och 7,1 miljoner kronor).

¹⁵ Med ROT-arbete avsågs i regeringspropositionen 2008 att man fick göra avdrag för reparation, underhåll samt om- och tillbyggnad av småhus, en ägarlägenhet eller en bostadsrätt som ägs av den som ansöker om eller begär skattereduktion. Skattereduktionen innebar att man fick dra av 50 procent av utgifterna för hushållsarbete utan att överstiga 50 000 kr per person och år.

¹⁶ Med det avses företag där det totala beloppet för ROT-tjänster uppgår till minst 10 procent av löneutbetalningarna under ett och samma år (Skatteverkets definition).

Att ta med sig: Reformen har genererat sysselsättning, men är förhållandevis dyr jämfört med andra jobbskapande reformer.

Läs mer:

- Prop. 2008/09:97, ”Åtgärder för jobb och omställning”. Länk.
- Skatteverket, (2011), ”Om RUT och ROT och VITT och SVART”. Rapport 2011:1. Länk.
- Tillväxtanalys, (2019), ”ROT-reformen – beskrivning av företagens utveckling 2010–15”. PM 2019:02. Länk.
- Tillväxtanalys, (2020), ”Direkta och indirekta sysselsättningseffekter av ROT-reformen”. PM 2020:02. Länk.

Kompetensutvecklingsåtgärder

Varselprojekt inom Socialfonden, exemplet SOL-projektet

När: 2009–2010

Vad: En omfattande kompetenshöjande satsning inom socialfonden (ESF)¹⁷ för ca 5 000 verkstadsanställda som genomförts på Scania i Södertälje, Oskarshamn och Luleå samt i viss utsträckning hos leverantörsföretag inom den tunga fordonsindustrin.¹⁸ Satsningen har haft samtliga verkstadsanställda i dessa företag som målgrupp. Totalt 754 500 ”elevtimmar” (i genomsnitt 153/deltagare). Utbildare var Scania själv (train-the-trainer), KTH och KomVux.

Den huvudsakliga idén bakom satsningen var att snabbt reagera på den akuta ekonomiska kris som uppstod under andra halvåret 2008. Tanken var att undvika varsel om uppsägning under projekttidens rådande lågkonjunktur och istället höja kompetensen hos personalen genom utbildning. På så sätt skulle personalen bli bättre rustad inför de skärpta krav som förväntats karakterisera den tunga fordonsindustrin när konjunkturen väl vände. Från ett företagsperspektiv innebar möjligheten att behålla befintlig personal och genomföra kompetenshöjande insatser att de förväntades ha ett bättre utgångsläge när efterfrågan ökade igen.

Initialt beviljades drygt 100 miljoner kronor för projektet ur ESF programområde 1 ”Kompetensförhöjning”.¹⁹ Speciella kännetecken var dels att tre olika strukturfondspartnerskap var inblandade, dels att det krävdes ett undantagsbeslut från EU-kommissionen (statsstödsreglerna). Det senare då det handlade om ett omfattande stöd till ett enskilt företag.²⁰

Effekter och erfarenheter: I en utvärdering av Länsstyrelsen i Stockholms län bedöms insatsen ha genererat positiva resultat för branschen och Scania. Medarbetarna kan hantera fler moment i produktionen, har större förståelse för det egna arbetets del i produktionsprocessen. Det uppges leda till ökat ansvarstagande och högre kvalitet. Vidare

¹⁷ Socialfonden är EU:s viktigaste finansiella instrument för att stödja sysselsättningen i medlemsstaterna och främja den ekonomiska och sociala sammanhållningen. Europeiska socialfondens utgifter uppgår till ungefär 10 % av EU:s totala budget

¹⁸ De tre orternas begynnelsebokstav förklarar valet av projektnamn (SOL)

¹⁹ Sänktes sen till 60 miljoner. Nytt marknadsräddningsmedel förde att Scania inte kunde genomföra alla planerade utbildningar.

²⁰ Bryter mot EG-fördragets artikel 87:1

har deras anställningsbarhet på Scania ökat och troligen även på industriarbetsmarknaden i stort. Andra, mer indirekta effekter, är ökad förståelse för de involverade aktörernas behov, dels mellan Scania och leverantörerna, dels mellan näringsliv och offentliga aktörer.

Tidsaspekten är central från flera perspektiv. Krisen var uppenbar och krävde snabbt agerande för att undvika uppsägningar. Det slutliga finansieringsbeslutet drog dock ut på tiden (5 månader). Leverantörsföretag hade då redan hunnit dra ner på personalen. När satsningen väl drog igång gick det fort. Det innebar brister i strukturer och i lärarnas pedagogiska stöd. Projektfördröjningen medförde även att marknaden hann förändras under senare del av utbildningsperioden. Efterfrågan på lastbilar hade då börjat stiga kraftigt vilket minskade möjligheterna att avsätta tid för personalutbildning.

Olika logiker i näringsliv och EU-byråkratin har försvårat samarbetet. T.ex. redovisningskrav, administration, regelverk, mål, tidshorisonter och beslutsvägar. Trots att Scania är nöjda med utfallet skulle de, utifrån de administrativa krav som projektet innebar, inte rekommendera företag som är resursmässigt svagare än dem att genomföra en liknande satsning.

Att ta med sig: För hållbara resultat krävs ett behov/intresse hos satsningens målgrupp samt att aktiviteterna är relevanta och har en tydlig koppling till syftet. Tidsaspekten är viktig, dels att snabbt komma igång, dels i förhållande till förändringar i konjunkturläge. Regelverk och beslutsprocesser för strukturfondsmedel är inte anpassade till snabb krishantering.

Läs mer:

- Länsstyrelsen, Stockholms län, (2011), "SOL-projektet. Resultat och effekter – en översikt". Rapport 2011:7. Länk.

Exemplet Volvo Cars och underleverantörer

När: 2010–2011

Vad? Ett arbetsmarknadspolitiskt projekt som erbjöd utbildningsinsatser för personer som blivit uppsagda från Volvo Cars AB och dess underleverantörer.²¹ Fokus var omskolning då det ansågs sannolikt att arbetarna skulle behöva lämna fordonsindustrin och söka sig till andra sektorer. Syftet med projektet var att kunna erbjuda de som blivit uppsagda kompetensutveckling, nya yrkeskunskaper och möjlighet att etablera egna företag. Utbildare var Arbetsförmedlingen och Yrkesvux²². Den totala målgruppen bestod av 5 700 personer, varav ca 1 200 deltog i satsningen.

Totalkostnaden beräknades till 164 miljoner kronor varav EU:s Globaliseringsfond (EGF) finansierade 65 procent (107 miljoner kronor) och regeringen resterande 35 procent (57 miljoner kronor). Utfallet för insatsen blev dock lägre, 85 miljoner kronor.

Effekter och erfarenheter: Insatsen har utvärderats vid två tillfällen. Dels av Sweco-Eurofutures, dels av Riksrevisionen. Den förstnämnda utvärderingen undersökte själva projektgenomförandet och kortsiktiga effekter medan den senare inriktade sig på långsiktiga effekter. Resultaten är i princip likartade – en negativ effekt på återgången till arbete. Sweco-Eurofutures bedömer att själva projektet uppges ha fungerat väl, men att effekten likväl är tydligt negativ. I Riksrevisionen utvärdering framgår att deltagarna hade

²¹ Under tre månader kring årsskiftet 2008/2009 varslades 4 700 personer om uppsägning vid Volvo Personvagnar och dess underleverantörer.

²² Den kommunala yrkesvuxenutbildningen.

en signifikant långsammare återgång till arbete än kontrollgruppen (andra varslade i Sverige december 2008–mars 2009 utan motsvarande stöd). Efter ett år kvarstod 65 procent av utbildningsdeltagarna i arbetslöshet medan andelen för kontrollgruppen hade sjunkit till 41 procent. Skillnaden avtar över tid och försvinner efter ca 4 år. Inga indikationer finns på positiva effekter på längre sikt.

Det tog lång tid från inträde i arbetslöshet till utbildningsstart. Ju längre den tiden var desto längre blev arbetslöshetsperioden. Utbildningarnas längd spelade också roll. Längre utbildningsperiod ger längre efterföljande arbetslöshet. Det finns heller inga indikationer på att utbildningsdeltagarna har ställt om sin yrkesinriktning i större omfattning än övriga varslade inom Volvo med underleverantörer.

Utvärderingarna föreslår olika förklaringar. Inledningsvis kan benägenheten att söka jobb sannolikt antas vara lägre om man väntar på eller är inne i en utbildning jämfört med kontrollgruppen. När fordonsbranschen fick fart igen och Volvo började återanställa är det tänkbart att utbildningsdeltagarnas drivkrafter att söka sig till nya branscher avtog.

Att ta med sig: Kan vara svårt att ex ante-bedöma om en kris är konjunkturrell eller strukturell vilket påverkar val av insatser. Fordonskrisen hade inslag av båda, kanske mer av det förra än vad som antogs inledningsvis. Tidsaspekten är även här central på flera sätt. Väntetiden till utbildningsstart och utbildningarnas längd förlänger efterföljande arbetslöshet. Viktigt vid framtida insatser att agera snabbt och korta tiden för uppstart. Kortare utbildningsinsatser bör prioriteras framför längre.

Läs mer:

- Riksrevisionen, (2015), "Utbildningsstödet till varslade vid Volvo Cars – omskolad till arbete?" RiR 2015:1. Länk
- Sweco Eurofutures, (2012), "Utvärdering av det arbetsmarknadspolitiska projektet 'Volvo Cars och dess underleverantörer". Länk.

Regionala insatser

Varselsamordnare

När: Oktober 2008–augusti 2010

Vad: Med bakgrund i den finansiella krisen utsåg regeringen under hösten 2008 och efterföljande vinter regionala samordnare. I likhet med systemet med nationella samordnare fanns här ambitioner om att skapa dialog och att driva på ett arbete. I detta fall var en tydlig skillnad att inga särskilda befogenheter eller ekonomiska resurser åtföljde utnämningarna. Konkret var det landshövdingar och andra regionala politiska företrädare som fick uppdraget, beroende på hur det regionala utvecklingsansvaret var organiserat i län. I flertalet län innebar det två personer. För att underlätta dialogen mellan regeringen och de regionala samordnarna tillsattes också en statssekreterargrupp²³ – "en dörr in i regeringskansliet".

Syftet med åtgärden var att stärka samordningen på regional nivå och utbyte av information. Varselsamordnarna skulle, utifrån sin regionala kunskap, kunna redovisa utvecklingen, hinder och behov som de identifierade samt vilka åtgärder som planerades

²³ Gruppen utgjordes av åtta statssekreterare från fem departement (Arbetsmarknads-, Närings-, Utbildnings-, Finans- och Socialdepartementet).

och genomfördes. De skulle också informera regeringen om eventuella ytterligare insatser som de uppfattade som nödvändiga. I den andra riktningen informerade regeringen om sin politik och sina åtgärder samt återkopplade till samordnarnas frågor.

Utnämningarna skedde först i Norrbottens och Gävleborgs län i januari 2008²⁴ och utökades efter hand så att det i februari 2009 fanns samordnare i varje län. Deras uppdrag avslutades i augusti 2010 då ekonomin ansågs hade börjat återhämta sig och antal varsel kraftigt minskat.

Samordnarna lämnade fem skriftliga redovisningar till regeringen och deltog vid åtta särskilda möten (dialogmöten) med statssekreterargruppen. Totalt lämnades närmare 250 förslag från samordnarna till regeringen.

Två nationella myndigheter (Tillväxtanalys och Tillväxtverket fick i november 2009 uppdrag att stödja de regionala samordnarna främst genom att bidra till erfarenhetsutbyte och lärande mellan länen.

Effekter och erfarenheter: Statskontoret menar, i sin uppföljningsrapport från 2011, att utnämningen av regional samordnare kan ha underlättat samordningen, men i stort inte påverkat genomförandet i någon större omfattning. Det fanns dock ett politiskt värde i insatsen, inte minst som det fanns en tilltro till den lokala och regionala nivåns möjligheter.

Några erfarenheter kan lyftas fram. Statskontoret bedömer att länens samordningsarbete byggde på redan etablerade arbetsformer, men bedrevs genom insatsen med högre intensitet och mer aktiva aktörer. Berörda lokala och regionala aktörer knöts till arbetet och bidrog t.ex. med lägesbeskrivningar och åtgärdsförslag. Möjligheten med en gemensam kanal från lokal och regional nivå till regering bedömdes som positivt. Självva utnämmandet bedöms också givit samordnare en legitimitet för deras arbete.

Kritik väcktes mot Arbetsförmedlingens sekretessregler som försvårade för samordnarna att få varselöverblick. Reglerna tillät inte att sådana uppgifter lämnades ut till utomstående.

Regeringskansliet beredde frågor och förslag från samordnarna enligt ordinarie processer. Dock beskrivs processen som öppnare och mer intensiv än normalt. Tjänstemännen i den bildade IDA-gruppen²⁵ menar att gruppen åstadkom en värdefull samordning mellan departementen. De 250 förslag som samordnarna lämnade uppges till stor del ha bidragit till arbetet med den ekonomiska vårpropositionen 2009 samt till budgetpropositionen för 2010.

Att ta med sig: Utgå från befintliga strukturer för att underlätta omställningar. Den som har ansvar för en verksamhet under normala förhållanden ska också ha det under en krissituation. Dubbelriktad dialog nationell–regional nivå är värdefull.

Läs mer:

- Statskontoret, (2011), ”Samordning av varselinsatser under finanskrisen åren 2008 och 2009”. 2011:11. Länk.
- Riksrevisionen, (2016), ”Nationella samordnare som statligt styrmedel”. RiR 2016:5. Länk.

²⁴ Dessa två första utnämningar skiljde sig delvis från de efterföljande. De initierades av enskilda, större företagsnedläggningar, uppdraget gavs till länsstyrelserna och inte landshövdingen samt att deras uppdrag då inte inkluderade den kommunala nivån.

²⁵ Interdepartemental arbetsgrupp.

Regionala företagsakuter

När: 2009– (1997–)

Vad: En insats av mer regional karaktär var införandet av s.k. företagsakuter/företagsjourer i regioner som var hårt drabbade av krisen. Syftet var att förhindra att livskraftiga företag med finansiella svårigheter i onödan hamnar på obestånd och försätts i konkurs. Behovet av sådan specialistrådgivning aktualiserades under finanskrisen, men det finns exempel på verksamheter med tidigare start. Företagsakuten i Fyrbodals/Göteborg startades t.ex. redan 1997. Under finanskrisen och därefter startades ett flertal liknande verksamheter runt om i Sverige. Några av dem har även fortsatt utan uppehåll. Vi noterar i skrivande stund (slutet av mars 2020) även uppstart av ett flertal nya verksamheter i samband med Corona-krisen.

De faktiska åtgärderna kunde se lite olika ut, men i princip handlar det ofta om ett antal kostnadsfria timmars rådgivning till små företag. Analys av företaget och dess ekonomiska situation kunde göras gemensamt och en plan för åtgärder togs fram. Kompetenshöjande insatser, hjälp med externa kontakter och information/lotsning med anknytning till aktuella stödpaket och åtgärder är andra exempel på aktiviteter. Vilka aktörer som involverades och på vilket sätt såg också olika ut. Det kunde till exempel vara kommuner, regioner, banker, Företagarna, Handelskammare, revisionsbyråer, Ackordscentralen eller Almi.

Vi har tyvärr inte kunnat spåra någon sammanhållen utvärdering av insatserna under finanskrisen. Några siffror från enskilda verksamheter i Jönköping och Östergötlands län samt Göteborg nedan kan ändå ge en viss indikation på omfattningen.

Erfarenheter från enskilda regionala verksamheter bedömdes så pass intressanta att Tillväxtverket år 2013 startade en nationell satsning; pilotprogrammet Företagsjouren 2013. Programmet har sen genomförts i olika omgångar. Den senaste programomgången pågick mellan januari 2016 och avslutades i februari 2017. Den satsningen finns utvärderad genom konsultföretaget Kontigo (på uppdrag av Tillväxtverket).²⁶ Nedan presenteras också några axplock från deras utvärdering.

Effekter och erfarenheter: Företagsakuten i Göteborg har sedan 1997 erbjudit sin rådgivning till 1 622 företag som av olika orsaker hamnat i en akut ekonomisk situation. I snitt bedömer de själva att de ”räddar” åtta av tio företag. Företagsjourerna i Jönköping och Östergötlands län har verkat sedan 2009. De rapporterar 685 anmälda företag varav 46 satts i konkurs och 16 i rekonstruktion. 187 arbetstillfällen har försvunnit i konkurser och 2 368 bedömer de själva att Företagsjouren ”räddat”.²⁷

Från Tillväxtverkets pilotsatsning med fem regionala företagsjourer rapporterar Kontigo en skattad total kostnad för perioden 2014–2016 på totalt 16 miljoner kronor. Företagen är mycket små, 87 procent har färre än 10 anställda och 73 procent färre än 5 anställda. Branschmässigt dominerar handel och tjänstenäringsar inkl. hotell och restaurang. Antalet ”hanterade” företag uppgick till ca 540, av dessa har 59 stycken gått i konkurs innan ”färdigbehandling”. Av de som fick rådgivning 2014 var 76 procent fortfarande verksam i oktober 2016.

²⁶ Avser finansiering till 5 regionala projektägare med verksamheter i: Västmanland och Örebro län, Värmland, Västerbottens och Norrbottens län, Jönköpings län samt Östergötland. Tidsperiod 2013–2016. Observera att Företagsjourerna i Jönköping och Östergötland som berördes ovan även ingår här.

²⁷ Det bör observeras att detta är självskattningar av företagsjourerna. Den kontrafaktiska situationen deras insatser förutom är svårbedömd.

Sammantaget bedömer Kontigo att det finns ett tydligt behov av sådan kostnadsfri rådgivning som Företagsjouren erbjuder. Behovet finns i alla delar av landet, är störst under lågkonjunkturer, men kommer alltid att finnas.²⁸ Vidare rekommenderar de att verksamheten bedrivs i ett nationellt ramverk med ett statligt finansiellt ansvar. Det operativa ansvaret bör läggas på regional nivå för att kunna anpassas till de förutsättningar som råder. Tydliga avgränsningar bör utformas för dels vilka som ska kunna utnyttja tjänsten, dels vilken omfattning av rådgivning som ska erbjudas. Ökat nyttjande av digitala hjälpmedel, lärande mellan företagsjourerna samt förutsättningar för utvärdering är exempel på andra förslag. I deras utvärdering nämns också liknande satsningar i andra europeiska länder, t.ex. det danska ”Early warning Denmark” som uppmärksammats av EU-kommissionen.

Att ta med sig: Å ena sidan: hur långt sträcker sig det offentliga åtagandet? Utslagning av företag är en naturlig del i en marknadsekonomi. Å andra sidan: ”onödiga” konkurser kan i vissa tillfällen undvikas genom relativt begränsade insatser. Lokala och regionala initiativ kan fylla en viktig funktion, dels som ett komplement till andra nationella satsningar, dels för att öka det faktiska genomslaget av dem. Det framgår som centralt för framgång att jourerna involverar företagsnära organisationer samt att rådgivarna har gedigen kompetens inom området.

Läs mer/kontakter:

- Kontigo, (2016), ”Utvärdering av Företagsjouren”. (Länk ej möjlig i detta fall, rapport tillgänglig i TVV:s diarium)
- Västra Götalandsregionen, (2014), ”Uppföljningsrapport Företagsakuten”. Länk.
- Företagsakuten Göteborg: kontakt@foretagsakuten.se
- Företagsjouren Jönköping/Östra Götaland: foretagsjouren@rjl.se
- eStatistik, (2015), ”Early Warning – en evaluering af programmets indsats overfor kriseramte danske virksomheder”. Länk.

²⁸ En oförutsedd iakttagelse i Pilotprogrammet är en indikation på stora behov av grundläggande kunskaper i företagande hos de deltagande småföretagen.

4 Makroekonomiska effekter av tidigare ekonomiska kriser

Som vi konstaterat är det för stunden mycket svårt att bedöma vilka ekonomiska konsekvenser Corona-krisen kommer leda till. Den utlösande faktorn är en pandemi och i dagsläget finns inga säkra prognoser över hur lång tid de restriktioner som införts för att bekämpa smittspridningen måste bibehållas. Ju längre tid, desto mer utdraget blir krisförloppet och desto större blir risken för långsiktiga negativa återverkningar på ekonomin. I det läget finns det anledning att blicka tillbaka på hur tidigare allvarliga kriser påverkat svensk ekonomi. Trots att den utlösande faktorn den här gången är en annan kan det vara värdefullt att påminna om hur en djup ekonomisk kris kan påverka produktion och arbetsmarknad.

I detta avsnitt ska vi därför rekapitulera hur de två största kriserna som drabbat Sverige under efterkrigstiden påverkade den makroekonomiska utvecklingen. Det handlar om 1990-talskrisen, som var en inhemskt skapad finanskris, och den globala finanskrisen 2008-2009, som hade sitt ursprung i USA.²⁹ Finanskriser ger ofta upphov till djupa och långvariga negativa effekter i den reala ekonomin. Det beror ofta på växelverkande krafter där en finanskris utlöses av fallande tillgångsvärden och förmögenhetsförluster, vilket tenderar att leda till minskad efterfrågan i ekonomin då hushåll och företag minskar på konsumtion och investeringar, vilket i sin tur leder till ytterligare fall i tillgångsvärden och större problem i den finansiella sektorn, osv. Finanskriser blir särskilt allvarliga om också fastighetsmarknaden drabbas. Det beror på att en stor del av hushållens förmögenhet utgörs av bostäder och om dessa faller kraftigt i värde blir nedgången i efterfrågan och åtstramningen av den reala ekonomin särskilt stor. Som vi kommer se var detta en viktig förklaring den långvariga ekonomiska nedgången i Sverige under 1990-talskrisen.

Avsnittet inleds med att beskriva hur 1990-talskrisen och finanskrisen påverkade utvecklingen av bruttonationalprodukten (BNP) i termer av produktion och utgifter. Därefter riktas fokus mot hur kriserna påverkade situationen på arbetsmarknaden.

I punktform kan huvudresultaten sammanfattas enligt följande:

- 1990-talskrisen innebar en mycket djup och långvarig nedgång i svensk ekonomi. BNP minskade som mest med 5,5 procent och det tog mer än fyra år innan BNP återhämtade sig. Krisen drabbade särskilt investeringarna i ekonomin och byggsektorn, men även hushållens konsumtion och tillverkningsindustrin påverkades negativt.
- Krisen slog mycket hårt mot arbetsmarknaden. Effekterna kan bland annat avläsas i form av 16 månader i rad med mycket höga varseltal. Antalet sysselsatta minskade med 550 000 personer och arbetslösheten steg från drygt 2 till nästan 11 procent.
- Finanskrisen ledde också till en djup nedgång i ekonomin, men förloppet blev mer kortvarigt. BNP föll som mest med 5,4 procent och återhämtade sig efter drygt två år. Krisen slog särskilt hårt mot exporten och tillverkningsindustrin.
- Finanskrisens effekter på arbetsmarknaden blev mindre allvarliga och mer kortvariga. Antalet sysselsatta minskade med 90 000 personer och arbetslösheten steg från drygt 6 till knappt 9 procent.

²⁹ Se Jonung och Hagberg (2005) och Jonung (2009) för en översikt av ekonomiska kriser i Sveriges historia.

4.1 Effekter på BNP i termer av produktion och utgifter

1990-talskrisen var en inhemskt skapad finanskris. Att utvecklingen i Sverige under perioden tydligt skiljer sig från den i omvärlden framgår om man exempelvis jämför utvecklingen av BNP per capita i Sverige, EU 15 och OECD. Krisen lämnade både djupa och långvariga spår i den svenska ekonomin. Först omkring 2010 är tappet i BNP per capita jämfört med de aktuella regionerna återhämtat.³⁰

1990-talskrisen följde ett för finansiella kriser klassiskt uppgångs- och nedgångsförlopp ("boom-bust"). En starkt bidragande orsak till krisen anses vara riksbanksfullmäktiges beslut i november 1985 att avskaffa den kvantitativa regleringen av affärsbankernas utlåning – den så kallade novemberrevolutionen (Jonung 1993). Avregleringen av kreditmarknaden ledde till att både utbudet och efterfrågan på krediter ökade snabbt. Hög inflation och ett skattesystem som gynnade låntagande bidrog till den kraftiga kreditexpansionen. Under den senare delen av 1980-talet var realräntan efter skatt negativ. En stor del av den ökade upplåningen gick till investeringar i aktier och fastigheter. Det ledde till att priserna på dessa tillgångar steg kraftigt. Det växande värdet på finansiella och reala tillgångar användes som säkerhet för ytterligare belåning, vilket bidrog till en ännu större kreditexpansion. Uppgången i tillgångspriser användes också för att finansiera privat konsumtion via ökad upplåning. Under perioden 1986-1990 var hushållens sparkvot, dvs. sparande i relation till disponibel inkomst, negativ.³¹ En högre inflationstakt jämfört med omvärlden i kombination med en fast växelkurs bidrog samtidigt till att gradvis urholka konkurrenskraften för svensk exportindustri.

1990 vände utvecklingen och svensk ekonomi hamnade i en fas med snabbt fallande tillgångspriser. En starkt bidragande orsak till nedgången var att realräntan efter skatt på kort tid gick från att ha varit negativ till att bli positiv. Bakom denna utveckling låg en kraftigt fallande inflation, försämrade avdragsmöjligheter till följd av den skattereform som genomfördes 1990-1991 och spekulativa attacker mot den fasta kronkursen som drev upp ränteläget i Sverige. De fallande tillgångspriserna ledde till reducerade förmögenhetsvärden, något som drabbade fastighetsmarknaden särskilt hårt. Effekterna spred sig från fastighetsbolag till banker och finansinstitut som gjorde mycket stora kreditförluster då låntagarna inte längre kunde betala räntor och amorteringar. Företag och hushåll försökte parera de snabbt försämrade balansräkningarna genom att minska investeringar och konsumtion. Detta ledde till en kraftig nedgång i den aggregerade efterfrågan. Från att ha varit negativ 1990 steg hushållens sparkvot till över 7 procent 1992. På investeringsidan blev fallet i investeringsvolym särskilt stort inom byggsektorn. Den kraftiga nedgången i ekonomisk aktivitet avbröts först i samband med att Riksbanken i november 1992 gav upp försvaret av kronan och övergick till en rörlig växelkurs.

I termer av BNP kan 1990-talskrisen beskrivas som en mycket djup och långvarig lågkonjunktur. På kvartalsnivå nådde BNP sin högsta punkt andra kvartalet 1990. Därefter började BNP falla snabbt. BNP nådde sin botten första kvartalet 1993 och hade då minskat med ca 5,5 procent jämfört med mitten av 1990. Först det fjärde kvartalet 1994 var BNP återigen på samma nivå som innan krisen.

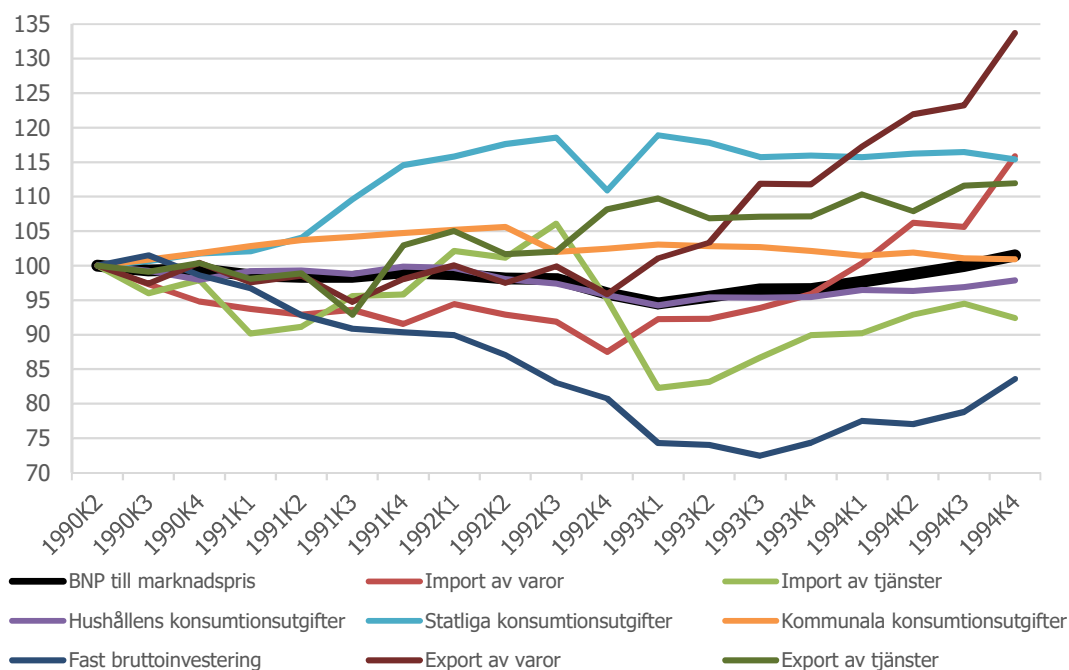
Figur 1 redovisar hur 1990-talskrisen drabbade ekonomin i termer av effekter på de olika komponenterna på försörjningsbalansens användningssida. Av figuren framgår att krisen

³⁰ Baserat på egna beräkningar av BNP per capita med 1985 som basår och data från OECD National Accounts, Main Aggregates, <https://stats.oecd.org/>.

³¹ Se SCB Nationalräkenskaper.

påverkade investeringarna i ekonomin särskilt hårt. Tredje kvartalet 1993 hade dessa fallit med nästan 30 procent jämfört med nivån då krisen inleddes. Hushållens konsumtionsutgifter nådde sin botten första kvartalet 1993. De hade då fallit med nästan 6 procent. Av figuren framgår också tydligt att statens utgifter för att hantera effekterna av krisen ökade betydligt. Två år in i krisförloppet hade statens utgifter ökat med nästan 20 procent och föll därefter tillbaka mycket långsamt. Att 1990-talskrisen var en inhemskt skapad kris indikeras av exportens utveckling. Under det inledande skedet föll exporten något, men inte alls i samma omfattning som investeringarna. Detta trots att överhettningen under förkrisperioden bidragit till att urholka konkurrenskraften hos exportindustrin. Av figuren kan vi utläsa att exporten ökade kraftigt i samband med övergången till rörlig växelkurs i slutet av 1992 och den kraftiga försvagning av kronans värde som detta medförde. Exportökningen ledde till att den ekonomiska aktiviteten återigen vände uppåt under 1993.

Figur 1 BNP från användningssidan, säsongrensad, fasta priser (Indexerad 1990K2=100)

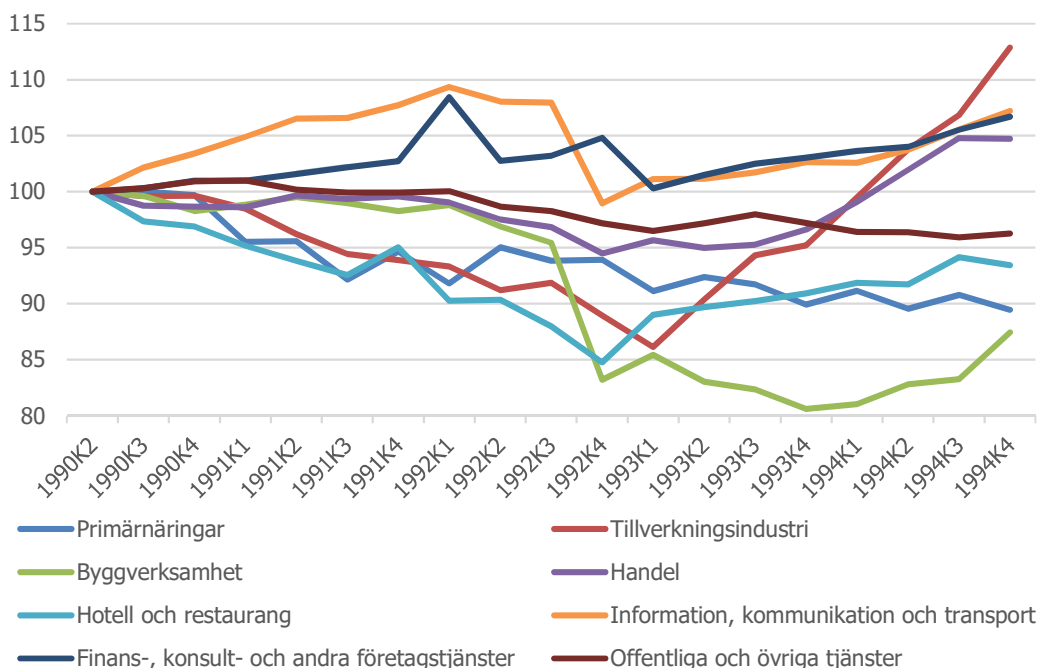

Källa: SCB, Nationalräkenskaper.

Figur 2 åskådliggör hur 1990-talskrisen påverkade olika sektorer i ekonomin mätt från produktionssidan. Av figuren framgår att krisen slog särskilt hårt mot byggverksamhet. Vid utgången av 1993 hade förädlingsvärdet i denna sektor minskat med nästan 20 procent. Tappet blev också mycket långvarigt. Andra sektorer som drabbades hårt av krisen var tillverkningsindustrin och hotell och restaurang. För tillverkningsindustrin totalt sett föll förädlingsvärdet med nästan 14 procent fram till första kvartalet 1993. Ser vi till olika delar av tillverkningsindustrin (ej redovisat i figuren) var tappat störst inom maskinvaruindustrin (-21 procent), följt av stål- och metallindustrin och fordonsindustrin (båda -16 procent), medan övrig tillverkningsindustri uppvisade den lägsta minskningen (-

6 procent).³² Inom hotell och restaurang hade förädlingsvärdet minskat med 15 procent i slutet av 1992. Två sektorer som påverkades förhållandevis lite av krisen var information, kommunikation och transport samt finans-, konsult- och andra företagstjänster.

Figur 2 BNP från produktionssidan, kalenderkorrigerad och säsongrensad, fasta priser (Indexerad 1990K2=100)

Anm: Sektorerna omfattar följande näringsgrenar på SNI 2007 två-siffernivå: Primärnäringsar (01-09), Tillverkningsindustri (10-33), Byggverksamhet (41-43), Handel (45-47), Hotell och restaurang (55-56), Information, kommunikation och transport (49-53 och 58-61), Finans-, konsult- och andra företagstjänster (62-82), Offentliga och övriga tjänster (35-39 och 84-99).

Källa: SCB, Nationalräkenskaper.

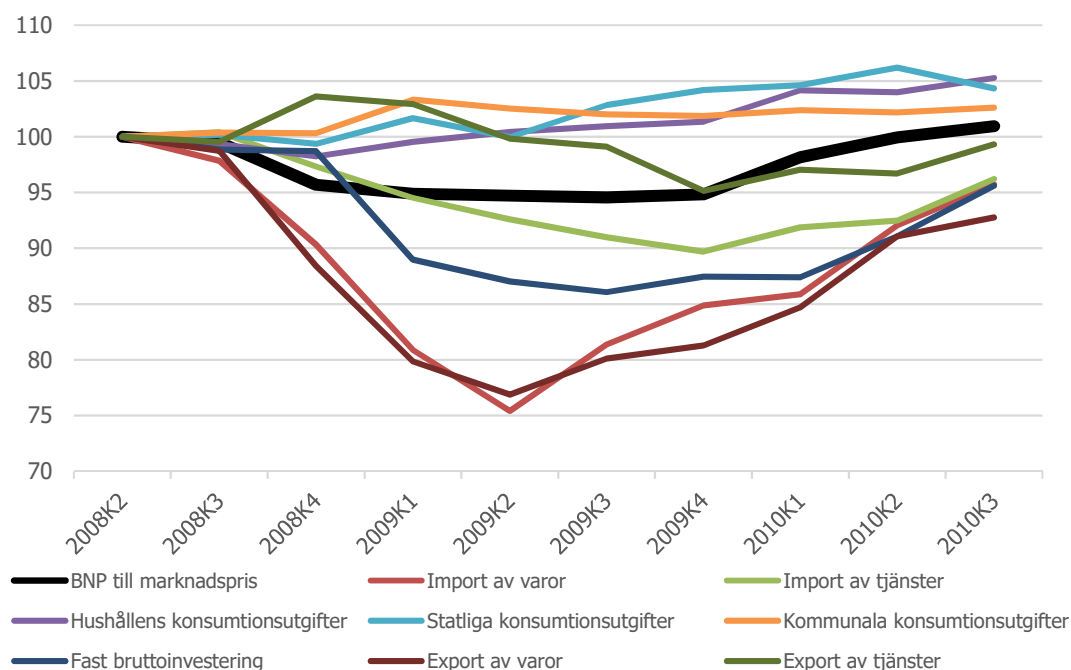
Om 1990-talskrisen var en inhemskt skapad kris kom den senaste finanskrisen utifrån och så att säga drabbade landet. Krisen hade sitt ursprung i USA och orsakerna till krisen påminner mycket om rötterna till den svenska 1990-talskrisen. Till viss del förklaras krisen av en expansiv finanspolitik men anses framför allt ha sin grund i en mycket omfattande kreditexpansion som understöddes av en expansiv penningpolitik med låga räntor. Den snabbt växande utlåningen var framför allt inriktad mot bostadsmarknaden och bidrog till ett ökat bostadsbyggande och kraftigt stigande huspriser. Kreditexpansionen baserades till stor del på nya finansiella instrument vars kreditrisker i efterhand visade sig vara kraftigt underskattade. Den utlösande faktorn till krisen var fallande priser på bostadsmarknaden. Krisen spred sig snabbt vidare till banker och finansinstitut som gjorde mycket omfattande kreditförluster då låntagarna inte längre kunde betala räntor och amorteringar. Läget blev akut den 15 september 2008 då Lehman Brothers, då den fjärde största investmentbanken i USA, ansökte om konkurs. Krisen spred sig från den finansiella sektorn till den reala ekonomin, med fallande BNP och kraftigt stigande arbetslöshet som följd. Via den globala finansmarknaden och internationell handel spred sig krisen från USA till resten av världen.

³² Uppgifterna för delsektorerna inom tillverkningsindustrin avser utvecklingen av förädlingsvärde i fasta priser på årsbasis under perioden 1990-1993. Delsektorerna omfattar följande näringsgrenar på SNI 2007 två-siffernivå: Stål- och metallindustri (24-25), Maskinvaruindustri (26-28), Fordonsindustri (29-30), Övrig tillverkningsindustri (övriga inom 10-33).

När krisen väl nådde Sverige kom den en smula överraskande. Så sent som den 4 september 2008 beslutade Riksbankens direktion att höja reporäntan i syfte att motverka kostnadstrycket i ekonomin och dämpa inflationsförväntningarna. När väl krisen var här blev nedgången mycket djup, men förloppet blev mer kortvarigt än under 1990-talskrisen. Från toppen andra kvartalet 2008 föll BNP med ca 5,4 procent till tredje kvartalet 2009 då botten nåddes. Ett år senare, tredje kvartalet 2010, befann sig BNP på ungefär samma nivå som innan finanskrisen.

Figur 3 redovisar hur finanskrisen påverkade ekonomin i termer av effekter på de olika komponenterna på försörjningsbalansens användningssida. Av figuren framgår att krisen slog särskilt hårt mot exportindustrin. Inom loppet av ett år minskade varuexporten med omkring 23 procent. Att jämföra med ett fall på som mest drygt 5 procent under 1990-talskrisen. Finanskrisens negativa inverkan på varuexporten blev också mycket långvarig. Däremot var fallet i investeringar väsentligt mindre jämfört med 1990-talskrisen (-14 procent tredje kvartalet 2009) och ökningen av de statliga utgifterna blev också mer blygsamma (+ 6 procent i slutet av krisförloppet). Finanskrisen påverkade inte heller hushållens konsumtionsutgifter i någon nämnvärd utsträckning.

Figur 3 BNP från användningssidan, säsongrensad, fasta priser (Indexerad 2008K2=100)

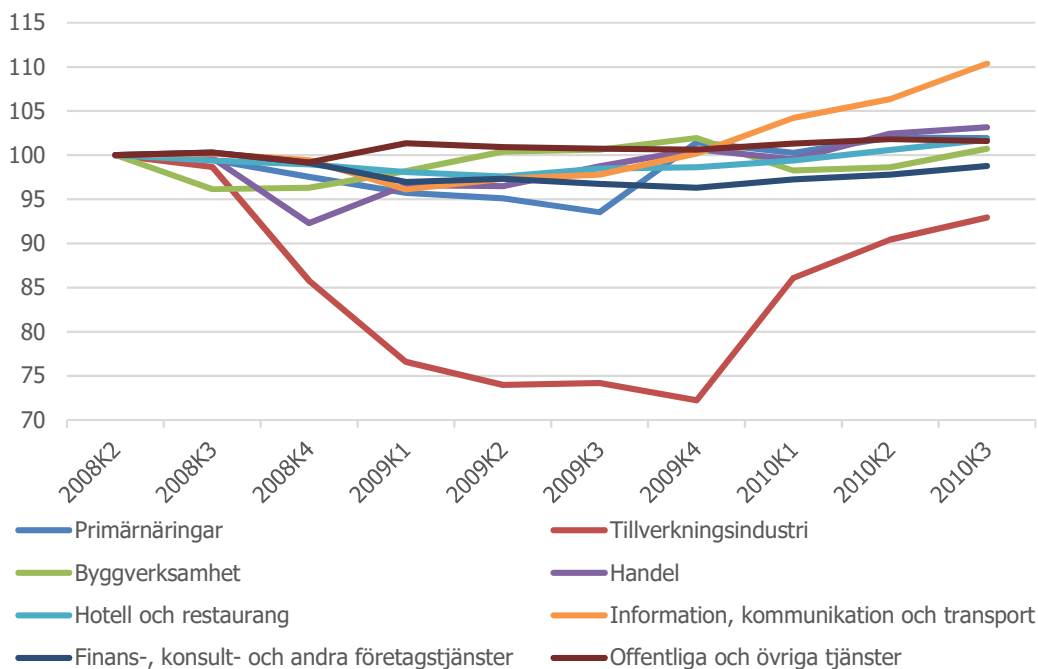

Källa: SCB, Nationalräkenskaper.

Figur 4 presenterar hur finanskrisen påverkade olika sektorer i ekonomin mätt från produktionssidan. Det framgår tydligt att finanskrisen drabbade tillverkningsindustrin särskilt hårt. Vid utgången av 2009 hade förädlingsvärdet i denna sektor minskat med nästan 28 procent. Alltså ett dubbelt så stort fall som under 1990-talskrisen. Om vi jämför utvecklingen för de olika delarna av tillverkningsindustrin (ej redovisat i figuren) var tappat störst inom stål- och metallindustri (-51 procent), följt av maskinvaruindustri (-42 procent och fordonsindustri (-32 procent), medan övrig tillverkningsindustri drabbades i

väsentligt mindre utsträckning (-8 procent).³³ En annan påtaglig skillnad jämfört med 1990-talskrisen var att finanskrisen hade en begränsad effekt på byggverksamhet. Fallet i förädlingsvärde i denna sektor var som mest 4 procent, att jämföra med ett tapp på nästan 20 procent under 1990-talskrisen. Noterbart är också att finanskrisen föranledde en viss tillbakagång inom sektorn finans-, konsult- och andra företagstjänster (-4 procent), vilket inte var fallet under 1990-talskrisen.

Figur 4 BNP från produktionssidan, kalenderkorrigerad och säsongrensad, fasta priser (Indexerad 2008K2=100)

Anm: Sektorerna omfattar följande näringsgrenar på SNI 2007 två-siffrnivå: Primärnäringsar (01-09), Tillverkningsindustri (10-33), Byggverksamhet (41-43), Handel (45-47), Hotell och restaurang (55-56), Information, kommunikation och transport (49-53 och 58-61), Finans-, konsult- och andra företagstjänster (62-82), Offentliga och övriga tjänster (35-39 och 84-99).

Källa: SCB, Nationalräkenskaper.

4.2 Effekter på varsel, arbetslöshet och sysselsättning

Som vi kunnat konstatera finns flera skillnader mellan 1990-talskrisen och finanskrisen både vad gäller krisernas bakomliggande orsaker och vilka effekter de gav upphov till i termer av krisförloppens djup och längd och hur de påverkade olika sektorer av ekonomin. I det här avsnittet ska vi gå vidare och fokusera på hur kriserna påverkade situationen på arbetsmarknaden. Vi börjar med att studera de mer kortsiktiga effekterna i termer av krisernas avtryck i varselstatistiken. Därefter riktar vi uppmärksamheten mot den långsiktiga utvecklingen av sysselsättning och arbetslöshet.

Arbetsförmedlingens varselstatistik är en viktig källa för att fånga krisernas mer omedelbara effekter på arbetsmarknaden. Varselstatistiken visar hur många personer som berörs av varsel om uppsägning under en viss period. I ett krisförlopp ger statistiken en

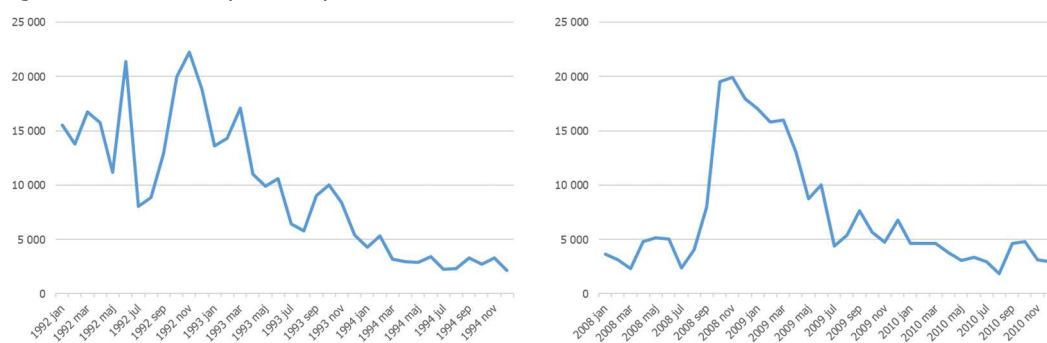
³³ Uppgifterna för delsektorerna inom tillverkningsindustrin avser utvecklingen av förädlingsvärde i fasta priser på årsbasis under perioden 2007-2009. Delsektorerna omfattar följande näringsgrenar på SNI 2007 två-siffrnivå: Stål- och metallindustri (24-25), Maskinvaruindustri (26-28), Fordonsindustri (29-30), Övrig tillverkningsindustri (övriga inom 10-33).

viss indikation på hur arbetsgivare bedömer behovet av att justera arbetsstyrkan för att möta krisen. Det bör dock noteras att det finns inslag av både under- och övertäckning i statistiken i förhållande till det verkliga antalet friställningar som en kris medför. Statistiken omfattar inte personer med tillfälliga anställningar vars jobb upphör, exempelvis timanställda, vikarier och andra med visstidsanställningar som löper ut. En annan källa till undertäckning är att arbetsgivare endast är skyldiga att anmäla varsel som omfattar minst fem personer (i samma län). En orsak till övertäckning i relation till det verkliga antalet jobbförluster är att varselstatistiken endast visar hur många personer som varslas om uppsägning och inte hur många som i slutändan faktiskt förlorar jobbet. Genomförda analyser tyder på en fullföljandegrad (realiserade uppsägningar som andel av inkomna varsel) på 50–70 procent och att fullföljandegraden tenderar att vara högre i kristider jämfört med mer normala konjunkturförhållanden.³⁴

Figur 5 visar att både 1990-talskrisen och finanskrisen utlöste betydande varselvågor. Under perioden 1992-1994 varslades totalt sett omkring 345 000 personer.³⁵ En stor del av varslen lades under de två första åren (89 procent). För perioden 2008-2010 uppgick antalet varslade personer till cirka 255 000 (varav 83 procent under de två första åren).

Som vi tidigare konstaterat var krisförloppet i BNP-termer mer utdraget under 1990-talskrisen jämfört med finanskrisen. Varselstatistiken visar på samma mönster. Från januari 1992 till juni 1993 varslades fler än 10 000 personer per månad. Den del av 1990-talskrisen som kan fångas med varselstatistiken visar alltså på 16 månader i rad med mycket höga varselantal (juli-augusti 1993 borträknat eftersom antalet varsel normalt sett är lägre under semestermånaderna). Toppnoteringen nåddes i november 1992 med över 22 000 varslade personer. Varselvågen under finanskrisen var mindre utdragen, men med en nästan lika hög topp. Från oktober 2008 till april 2009 redovisades 7 månader i rad med fler än 10 000 varslade personer. Den hösta siffran noterades i november 2008 med nästan 20 000 varslade personer.

Figur 5 Antal varslade personer per månad under 1990-talskrisen och finanskrisen

Källa: Arbetsförmedlingen, Varselstatistik.

Tabell 5 redovisar antal och andel varslade per bransch under 1990-talskrisen och finanskrisen. Vi känner delvis igen mönstret från hur kriserna påverkade olika sektorer i ekonomin mätt från produktionssidan i nationalräkenskaperna. Under 1990-talskrisen var

³⁴ I en uppföljning av varsel lagda i Södermanlands och Östergötlands län 1992–1993 finner Jans (2002) att fullföljandegraden uppgick till omkring 60–70 procent. I en liknande uppföljning av varsel för hela riket för åren 2002-2007 bedömer Jans (2009) att omkring hälften resulterade i uppsägningar.

³⁵ Varselstatistiken finns tillgänglig från och med januari 1992 och täcker således inte den inledande fasen av 1990-talskrisen.

antalet varsel stort inom bl.a. byggverksamhet, vissa delar av tillverkningsindustrin samt handeln. Sett i relation till antalet sysselsatta inom de olika branscherna var framför allt stål- och metallindustrin särskilt hårt drabbad. Andra branscher med höga andelar varslade var byggverksamhet, fordonsindustrin och hotell och restaurang. Som vi kunnat konstatera tidigare är mönstret annorlunda under finanskrisen. Tillverkningsindustrin drabbades särskilt hårt under denna kris. Den klart högsta andelen varslade uppvisade fordonsindustrin, men även maskinvaruindustrin och stål- och metallindustrin upplevde höga andelar varslade. Vi kan också konstatera att byggverksamhet och hotell och restaurang påverkades i betydligt mindre utsträckning under finanskrisen jämfört med 1990-talskrisen.

Tabell 5 Varslade personer under 1990-talskrisen och finanskrisen efter bransch. Antal varslade och varslade som andel av antalet sysselsatta

	90-talskrisen (1992-1993)		Finanskrisen (2008-2009)	
	Antal	Andel	Antal	Andel
Primärnäringsar	3 348	1,5	579	0,4
Stål- och metallindustri	29 241	13,1	17 782	8,0
Maskinvaruindustri	19 202	5,1	26 522	9,3
Fordonsindustri	14 772	7,8	22 312	13,4
Övrig tillverkningsindustri	49 633	6,8	30 692	5,1
Byggverksamhet	42 460	8,1	16 108	2,8
Handel	27 630	2,9	17 630	1,6
Hotell och restaurang	11 823	7,1	2 288	0,9
Information, kommunikation och transport	28 169	5,1	16 434	2,7
Finans-, konsult- och andra företagstjänster	25 613	3,0	38 593	2,8
Offentliga och övriga tjänster	54 943	1,8	21 050	0,6

Anm: Omfattar varsel under åren 1992-1993 respektive 2008-2009. Andel varslade är i relation till medelantalet sysselsatta under respektive period. Branscherna omfattar följande näringsgrenar på SNI 2007 två-siffernivå: Primärnäringsar (01-09), Tillverkningsindustri (10-33), Byggverksamhet (41-43), Handel (45-47), Hotell och restaurang (55-56), Information, kommunikation och transport (49-53 och 58-61), Finans-, konsult- och andra företagstjänster (62-82), Offentliga och övriga tjänster (35-39 och 84-99).

Källa: Arbetsförmedlingen, Varselstatistik och SCB, Registerbaserad arbetsmarknadsstatistik (RAMS).

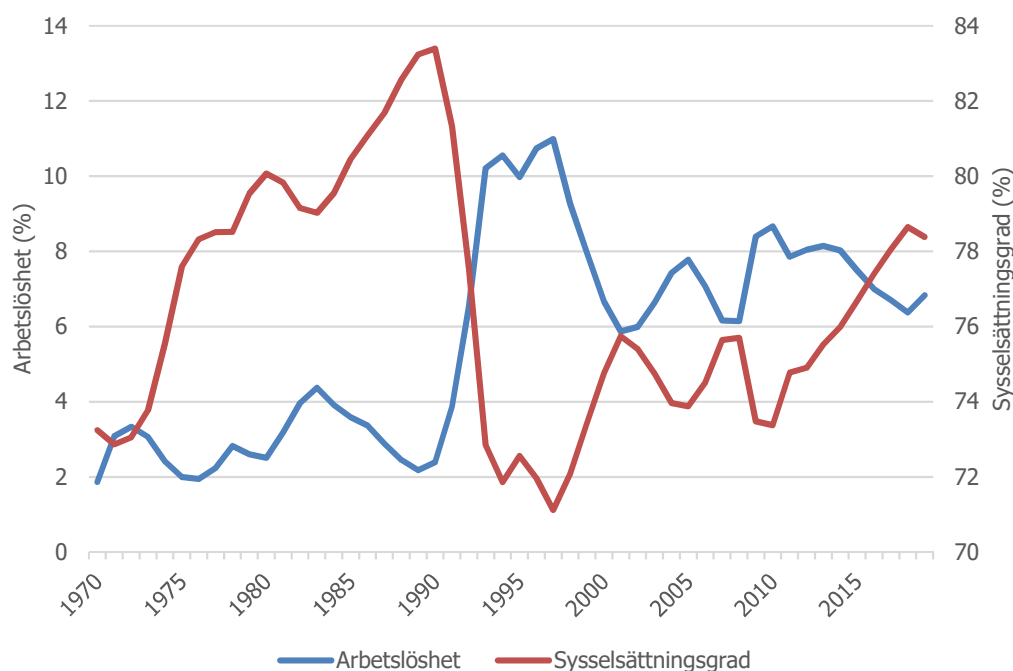
Figur 6 presenterar en bild av krisernas inverkan på den långsiktiga utvecklingen på arbetsmarknaden i termer av sysselsättning och arbetslöshet. För att få perspektiv på hur pass dramatiska effekter framför allt 1990-talskrisen gav upphov till blickar vi tillbaka ända till början av 1970-talet. Perioden 1970 till 1990 karaktäriseras av kraftigt stigande arbetskraftsdeltagande och sysselsättning i kombination med en mycket låg nivå på arbetslösheten. Som ett resultat av den offentliga sektorns utbyggnad är det framför allt bland kvinnorna som arbetskraftsdeltagandet och sysselsättningen ökar. Under perioden fluktuerade arbetslösheten runt nivån 2-4 procent och 1990 nådde sysselsättningsgraden sin dittills högsta nivå (83 procent).

När 1990-talskrisen kommer slår den mycket hårt mot arbetsmarknaden. Sysselsättningsnedgången är av en helt unik omfattning. Antalet sysselsatta sjönk från cirka 4,5 miljoner 1990 till cirka 3,95 miljoner 1994. En nedgång med omkring 550 000 personer. Samtidigt ökade befolkningen i arbetsför ålder med cirka 100 000 personer (vilket under normala konjunkturförhållanden tvärtom borde bidragit till en ökad sysselsättning med runt 80 000 personer). Som en konsekvens av dessa båda förlopp föll sysselsättningsgraden från 83 till 72 procent, en minskning med hela 11 procentenheter.

Under samma period ökade antalet arbetslösa med över 350 000 personer, från en nivå på 110 000 1990 till 466 000 1994. Räknat som andel av arbetskraften motsvarar detta en uppgång i arbetslöshetsnivån från 2,4 procent till 10,6 procent, en ökning med över 8 procentenheter. Arbetslösheten fortsatte att stiga under ytterligare några år och nådde sin högsta nivå 1997 med 11 procent arbetslösa. Först därefter börjar arbetsmarknaden återhämta sig. 2001 har arbetslösheten fallit tillbaka till omkring 6 procent. Men även efter denna återhämtningsfas är arbetslöshetsnivån betydligt högre än under perioden före 1990-talskrisen. Konsekvenserna på arbetsmarknaden av 1990-talskrisen blev alltså både mycket djupgående och långvariga.

När det gäller finanskrisens effekter på arbetsmarknaden kan man i efterhand konstatera att dessa blev mindre omfattande och inte heller lika bestående som under 1990-talskrisen. På årsbasis minskade antalet sysselsatta med omkring 90 000 personer mellan 2008 och 2010. Samtidigt ökade antalet arbetslösa med drygt 120 000 personer. Det rör sig alltså om väsentligt mindre nivåer än under 1990-talskrisen. Uttryckt som andel av arbetskraften steg arbetslöshetsnivån från 6,1 procent till 8,7 procent, medan sysselsättningsgraden föll från knappt 76 procent till lite över 73 procent. Det rör sig alltså om förändringar i storleksordningen 3 procentenheter för de båda måtten, att jämföra med 8 respektive 11 procentenheter under 1990-talskrisen.

Figur 6 Arbetsmarknadsläget i termer av arbetslöshet och sysselsättningsgrad 1970-2019. Personer i åldern 16-64 år

Anm: Arbetslöshetsnivån i procent är definierad som antalet arbetslösa i relation till arbetskraftens storlek (antalet sysselsatta + antalet arbetslösa). Sysselsättningsgraden i procent är definierad som antalet sysselsatta i relation till befolkningen i arbetsför ålder. I båda fallen omfattar statistiken personer i åldern 16-64 år.

Källa: SCB, Arbetskraftsundersökningarna (AKU).

5 Ett mikroperspektiv på jobbförluster, återanställning och löneeffekter under tidigare ekonomiska kriser

Konsekvenserna av en ekonomisk kris blir inte minst kännbara för dem som förlorar jobbet. Både 1990-talskrisen och finanskrisen ledde till omfattande jobbförluster. Vi vet redan nu att den initiala fasen av Corona-krisen resulterat i historiskt höga varseltal. Hur många som i slutändan förlorar jobbet och vad följderna blir för drabbade individer går det i dagsläget inte att säga något om. Men vi kan få en viss uppfattning om möjliga konsekvenser genom att studera de friställningar som ägt rum under tidigare kriser.

I detta avsnitt ska vi undersöka vilka effekter 1990-talskrisen och finanskrisen gav upphov till på individnivå.³⁶ Avsnittet inleds med att studera vilka faktorer som påverkar risken att drabbas av en jobbförlust och sannolikheten att hitta nytt arbete efter en jobbförlust. Analysen omfattar såväl individuella egenskaper som karaktäristika kopplat till det arbetsställe där individen varit sysselsatt och förhållanden i den lokala och regionala omgivningen. Därefter följer en analys av hur en jobbförlust påverkar drabbade individers årsbruttolön på kort och lång sikt. En fördel med att fokusera på effekter på årsbruttolönen är att detta mått ger en samlad bild av de ekonomiska kostnaderna i termer av såväl lägre lön som färre arbetade timmar och perioder av arbetslöshet. Förutom genomsnittliga effekter analyseras hur en jobbförlust påverkar årsbruttolönen för olika grupper på arbetsmarknaden. Här studeras skillnader mellan bland annat män och kvinnor, personer med olika utbildningsnivå och personer bosatta i olika delar av landet. Avsnittet avslutas med att analysera arbetstagares bransch- och yrkesrörlighet i samband med större nedläggningar och neddragningar.

I punktform kan huvudresultaten sammanfattas enligt följande:

- När det gäller effekter på jobbförlust och återanställning visar resultaten att personer med kortare utbildning drabbas relativt hårt. De tenderar att ha en högre risk för jobbförlust och lägre sannolikhet att hitta nytt jobb efter friställning. Även de något yngre på arbetsmarknaden är särskilt utsatta i bemärkelsen hög risk för friställning i kombination med låg sannolikhet att finna nytt arbete efter jobbförlust. Detsamma gäller för personer sysselsatta på små arbetsställen.
- Analysen av effekterna av jobbförlust på årsbruttolönen visar på stora och bestående negativa effekter. Den initiala löneförlusten uppgår till motsvarande 11-13 procent. Efter det sker en succesiv återhämtning. Men för dem som förlorade jobbet i samband med 1990-talskrisen kan vi konstatera att upp till åtminstone tio år efter jobbförlust har friställda personer lägre årsbruttolön än jämförbara personer som inte förlorade jobbet under krisen.
- När det gäller analysen av hur olika grupper på arbetsmarknaden påverkas kan vi konstatera att män drabbas av större och mer bestående löneförluster än kvinnor.
- Yngre personer tappar mycket i lön initialt, men upplever en snabb återhämtning. Det gäller däremot inte den äldre åldersgruppen i analysen (som ändå för betraktas som ung i ett yrkeslivsperspektiv, 40-46 år). För dessa är den initiala löneförlusten relativt stor. Även om de erfar en viss förbättring över tid kvarstår den negativa effekten under hela uppföljningsperioden på som mest 18 år.

³⁶ Avsnitt 5.1–5.4 baseras på Tillväxtanalys WP/PM 2013:25.

- Effekterna skiljer sig markant för personer med olika utbildningsnivå. För personer med endast förgymnasial utbildning medför en jobbförlust stora och varaktiga löneförluster. För personer med lång eftergymnasial utbildning leder en friställning till små eller inga effekter på lönen.
- Resultaten indikerar också att löneförlusternas storlek och varaktighet är större i befolkningsmässigt små regioner jämfört med stora regioner.
- När det gäller analysen av bransch- och yrkesrörlighet visar resultaten att ungefär hälften av de arbetstagare som förlorat jobbet i samband med större nedläggningar och neddragningar får nytt jobb inom samma bransch och yrke som de lämnat.

5.1 Definitioner och datamaterial

I Sverige finns ingen tillgänglig statistik över personer som förlorat sitt jobb på grund av friställning.³⁷ I avsaknad av direkta källor får olika indirekta ansatser användas för att fånga ofrivilliga jobbförluster. Nyckelordet i detta sammanhang är ofrivilliga. Det finns ett stort inslag av frivillig rörlighet på arbetsmarknaden där individer av olika skäl byter arbetsgivare, rör sig mellan sysselsättning och arbetslöshet och träder in i och ut ur arbetskraften. Den delmängd av dessa flöden vi försöker identifiera är ofrivilliga jobbförluster till följd av friställning. Det är viktigt att skilja på anställningar som avslutas frivilligt, på den anställdes begäran, och anställningar som avslutas ofrivilligt, mot den anställdes vilja. Skälet till detta är att konsekvenserna kan antas variera beroende på orsaken till att en anställning upphör.

De resultat som presenteras i kommande avsnitt baseras på data från Tillväxtanalys Individ- och Företagsdatabas (IFDB) och en definition av friställningar som utgår från verksamhetsförändringar på arbetsställenivå. Skälet till att fokus riktas mot arbetsställen är att dessa utgör mer stabila enheter än företag, vilket bidrar till att minska risken för överskattningar av antalet friställda på grund av ”falska” nedläggningar av verksamhet.³⁸ För att ytterligare reducera risken för överskattning omfattar definitionen endast arbetsställen med minst 10 sysselsatta. Detta på grund av att kontinuiteten i identitetsnumren är bättre för de något större arbetsställena.

De individer vars anställning avbrutits i samband med att ett arbetsställe upphört eller minskat antalet sysselsatta med minst 30 procent klassificeras som **friställda**. I analysen av friställningarnas effekter på årsbruttolön jämförs friställda individer med en jämförelsegrupp med **ej friställda** individer.³⁹

³⁷ Den datakälla som ligger närmast till hands för att fånga jobbförluster i samband med friställning är Arbetsförmedlingens varselstatistik. Men som vi diskuterat i föregående avsnitt visar varselstatistiken endast hur många personer som varslas om uppsägning och inte hur många som i slutändan faktiskt förlorar jobbet.

³⁸ Med en ”falsk” nedläggning menas i detta sammanhang att en verksamhet felaktigt betraktas som nedlagd om ett företags organisationsnummer upphör fast verksamheten i själva verket lever vidare, men då under ett nytt organisationsnummer.

³⁹ I populationen av arbetsställen med minst 10 sysselsatta år $t - 1$ identifierar vi i ett första steg de arbetsställen som försvunnit mellan år $t - 1$ och år t eller där antalet sysselsatta mellan år $t - 1$ och år t minskat med minst 30 procent och minst 5 personer. I nästa steg identifieras de individer vid dessa arbetsställen vars anställning upphört i samband med dessa verksamhetsförändringar – alltså de individer som var sysselsatta vid de aktuella arbetsställena år $t - 1$ men ej år t . Dessa individer klassificeras som **friställda**. Eftersom de aktuella uppgifterna för respektive år härrör från november månad anses friställningen ha ägt rum under år t . De individer som år $t - 1$ var sysselsatta vid arbetsställen med minst 10 sysselsatta men där arbetsställena inte försvunnit eller minskat antalet sysselsatta med minst 30 procent och minst 5 personer mellan år $t - 1$ och år t , klassificeras som **ej friställda**.

Det visar sig att antalet ofrivilliga jobbförluster baserat på den ovan beskrivna registerbaserade definitionen av friställningar stämmer väl överens med Arbetsförmedlingens statistik över antalet varslade under 1990-talskrisen och finanskrisen.⁴⁰ Det här ska dock inte tas som intäkt för att vare sig den registerbaserade definitionen eller varselstatistiken ger en exakt bild över hur många personer som verkligen drabbats av ofrivilliga jobbförluster. I båda måtten finns inslag av över- och undertäckning.

Värt att notera är att de flesta jobbförluster som fångas med den beskrivna metoden är ett resultat av neddragning av verksamhet. 1992–1993 utgjorde andelen friställda i samband med neddragning 70 procent av det totala antalet friställda. 2008–2009 hade denna andel ökat till 73 procent. De här resultaten stämmer väl överens med bilden att jobbförluster i samband med neddragning av verksamhet dominerar och dessutom tenderar att växa i betydelse över tiden.⁴¹ Det understryker vikten av att också inkludera jobbförluster till följd av neddragningar i analysen av friställningarnas orsaker och arbetsmarknadsrelaterade effekter.

Utgångspunkten för den empiriska analysen är de individer som klassificeras som friställda respektive ej friställda enligt den beskrivna definitionen. Analysen avgränsas till personer som året före en eventuell friställning ($t - 1$) är i åldern 20–64 år, är sysselsatta som anställda (egna företagare är alltså exkluderade) och arbetar inom andra branscher än primärnäringarna (sysselsatta inom jordbruk, skogsbruk och gruvindustri är alltså undantagna). Vidare omfattas endast personer som varit anställda på samma arbetsställe i minst ett år (därmed exkluderas tidsbegränsade anställningar som upphör planenligt eller korta anställningar som avbryts på grund av dålig matchning). Bland de personer som uppfyller dessa villkor har ett slumpmässigt urval på cirka 300 000 personer för var och en av perioderna 1992–1993 och 2008–2009 dragits. Det motsvarar ett urval på 7 procent för respektive årpar. Av dessa klassificeras omkring 14 300 (4,7 procent) som friställda 1992–1993 och ungefär 7 250 som friställda 2008–2009 (2,5 procent). Av de friställda i de båda perioderna är det omkring 11 300 (79 procent) respektive 6 150 (85 procent) som erhållit nytt jobb vid utgången av friställningsåret. Det är dessa urval som ligger till grund för den empiriska analysen.

5.2 Vilka förlorade jobben och vilka hittade nytt arbete?

För att studera vilka faktorer som påverka risken att drabbas av en ofrivillig jobbförlust och sannolikheten att hitta nytt jobb efter friställning används en så kallad probitmodell. I det första fallet antar den beroende variabeln värdet 1 om individen klassificeras som friställd mellan år $t - 1$ och år t , och 0 annars. I det andra fallet antar den beroende variabeln värdet 1 om individen klassificeras som friställd mellan år $t - 1$ och år t och år t har erhållit nytt jobb på ett annat arbetsställe och företag, och 0 annars. Modellen inkluderar följande förklarande variabler: kön, ålder (5 åldersgrupper), gift/sambo, hemmavarande barn (antal barn och barn i 3 åldersgrupper), födelseland (3 grupper), utbildningsnivå (4 grupper), utbildningsinriktning (6 grupper), indikatorer för incidens av arbetslöshet och kort anställningstid, arbetsställets sektor (2 grupper), arbetsställets bransch (11 grupper), andel sysselsatta med förgymnasial, gymnasial och eftergymnasial utbildning på arbetsstället, antal sysselsatta på arbetsstället, regionfamiljetillhörighet för den lokala arbetsmarknad där individen är bosatt (9 grupper), arbetslöshetsnivå på den lokala

⁴⁰ Se Figur 2 i Tillväxtanalys WP/PM 2013:25.

⁴¹ Se t.ex. Ohlsson och Storrie (2006) och Jans (2009).

arbetsmarknad där individen är bosatt samt dummy för friställningsår. Om inget annat anges avser de förklarande variablerna situationen året före en eventuell friställning (alltså år $t - 1$).

Resultaten presenteras i Tabell 6. Huvuddragen kan sammanfattas enligt följande. Analysen visar på en tydlig skillnad mellan män och kvinnor. Män löper högre risk att drabbas av jobbförlust, men har å andra sidan en högre sannolikhet att hitta nytt arbete efter friställning. Resultaten indikerar vidare att de något yngre på arbetsmarknaden är särskilt utsatta i bemärkelsen hög risk för jobbförlust i kombination med låg sannolikhet att finna nytt arbete efter friställning. Detsamma gäller utlandsfödda och särskilt personer födda utanför Norden. Vi kan också konstatera att personer med något kortare utbildning drabbas relativt hårt. De tenderar att ha en högre risk för jobbförlust och lägre sannolikhet att hitta nytt jobb efter friställning. Vi finner också att en svag position på arbetsmarknaden i termer av tidigare erfarenhet av arbetslöshet och kort anställningstid ökar risken för jobbförlust och minskar sannolikheten att hitta nytt arbete efter friställning. Resultaten indikerar också att sysselsatta på små arbetsställen tycks ha en något mer osäker ställning på arbetsmarknaden. De uppvisar en hög risk för friställning i kombination med låg sannolikhet att finna nytt arbete efter jobbförlust.

Ovanstående effekter tenderar att gälla i båda de studerade perioderna. När det gäller skillnader mellan sysselsatta inom olika branscher kan vi konstatera att 1990-talskrisen var särskilt besvärlig för sysselsatta inom byggverksamhet. Under finanskrisen var sysselsatta inom tillverkningsindustrin, offentlig förvaltning och företagstjänster extra utsatta. I båda perioderna uppvisar sysselsatta inom utbildning den lägsta risken för friställning. Avslutningsvis finner vi att personer bosatta på Stockholms lokala arbetsmarknad tenderar att ha en högre risk för jobbförlust jämfört med personer bosatta i övriga regioner. Under finanskrisen uppvägs dock den högre friställningsrisken delvis av en högre sannolikhet att finna nytt arbete efter jobbförlust.

Tabell 6 Skattning av risken för friställning och sannolikheten för nytt jobb för personer i åldern 20-64 år

	1992–1993		2008–2009	
	Friställning	Nytt jobb	Friställning	Nytt jobb
Demografiska attribut				
Man	0,0343***	0,1314***	0,0460***	0,1445***
20–24 år	0,0831***	-0,3406***	0,1375***	-0,3853***
25–29 år	0,0504***	-0,1539***	0,0671***	-0,2008***
45–59 år	-0,0334***	-0,0694**	-0,0566***	-0,1563***
60–64 år	-0,0107	-1,0253***	-0,0399*	-0,8528***
Född i övriga Norden	0,0566***	-0,2650***	0,0064	-0,4389***
Född utanför Norden	0,0717***	-0,5341***	0,0958***	-0,4205***
Förgymnasial utbildning	0,0771***	-0,2521***	-0,0035	-0,1143
Gymnasial utbildning	0,0729***	-0,2534***	0,0322*	-0,2031***
Kort eftergymnasial utbildning	-0,0043	-0,1894***	0,0556***	-0,1882**
Arbetsmarknadsställning				
Incidens av arbetslöshet	0,1047***	-0,4996***	0,1311***	-0,2613***
Kort anställningstid	0,1651***	-0,1723***	0,2301***	-0,2191***
Arbetsställeattribut				
Privat sektor	0,2507***	-0,2939***	0,3721***	0,2037***
Byggverksamhet	0,2697***	0,0766	-0,0253	0,4725***
Handel	-0,0150	0,3913***	-0,1552***	0,1544**
Hotell och restaurang	0,1898***	0,2467***	-0,0265	-0,0133
Transport och kommunikation	0,0455**	0,3287***	0,0036	0,4584***
Finansiell verksamhet	0,0382	0,6237***	-0,2109***	0,3753*
Företagstjänster	0,2556***	0,2768***	0,2116***	-0,0831
Utbildning	-0,3821***	0,1886	-0,3513***	0,0500
Hälsa- och sjukvård	0,3223***	0,1594**	-0,0851***	0,0151
Offentlig förvaltning	-0,2131***	-0,0658	0,2440***	-0,2899***
Andra samh. och pers. tjänster	-0,0280	0,3911***	-0,0488*	-0,0148
Antal sysselsatta	-0,0002***	0,0002***	-0,0002***	-0,0001***
Regionala attribut				
Göteborg	-0,0583***	-0,0424	-0,0269	-0,2764***
Malmö	-0,0792***	0,0460	-0,1253***	-0,3025***
Regionala centra – norr	-0,0664***	-0,0543	-0,1225***	-0,2222**
Regionala centra – söder	-0,1349***	-0,0279	-0,1713***	-0,2163***
Lokala centra – norr	-0,0744**	0,0054	-0,2535***	-0,0821
Lokala centra – söder	-0,1752***	-0,0215	-0,1972***	-0,1964**
Småregioner – norr	0,0023	0,1358	-0,1545***	-0,2675**
Småregioner – söder	-0,1100***	0,0491	-0,0834***	-0,1243
Arbetslöshet i LA	-0,0167***	-0,0451**	0,0414***	-0,0221
Antal observationer	307 452	14 288	295 995	7 244

Anm: Modellen är skattad med robusta standardfel. ***, **, * indikerar signifikans på 1-, 5- respektive 10-procentsnivån. Modellen omfattar även följande icke-redovisade variabler: gift/sambo, hemmavarande barn (antal barn och barn i 3 åldersgrupper), utbildningsinriktning (6 grupper), genomsnittlig utbildningsnivå på arbetsstället (3 grupper), dummy för friställningsår.

5.3 Hur påverkades de friställdas inkomster på kort och lång sikt?

I det här avsnittet presenteras skattningar av de inkomstförluster som drabbade de personer som blev friställda under 1990-talskrisen och finanskrisen. Resultaten baseras på en matchningsmetod som går ut på att vi för friställda personer beräknar skillnaden i lön före och efter tidpunkten för friställning och jämför den med motsvarande skillnad för jämförbara ej friställda personer (en så kallad conditional difference-in-differences propensity score matchning⁴²). Den eventuella skillnad i lörens utveckling över tid som observeras mellan friställda och jämförbara ej friställda personer kan under vissa förutsättningar betraktas som en kausal effekt av friställning.⁴²

Den beroende variabeln i analysen är årlig kontant bruttolön (fastprisberäknad till 2011 års priser med KPI som deflator). Årsbruttolönen kan betraktas som en funktion av lönen per timma, antalet arbetade timmar per vecka och antalet arbetade veckor per år. Årsbruttolönen ger därmed en samlad bild av de ekonomiska kostnaderna av friställning i termer av såväl lägre lön som färre arbetade timmar och perioder av arbetslöshet

De skattade effekterna på årsbruttolönen baseras på den beskrivna matchningsmetoden och omfattar personer i det tidigare beskrivna slumpmässiga urvalet som är i åldern 22–46 år vid utgången av året för eventuell friställning. Vi följer dessa personer under sex år före och som mest upp till arton år efter denna tidpunkt. Analysen omfattar alltså personer som är i förvärsarbetande ålder under hela uppföljningsperioden.

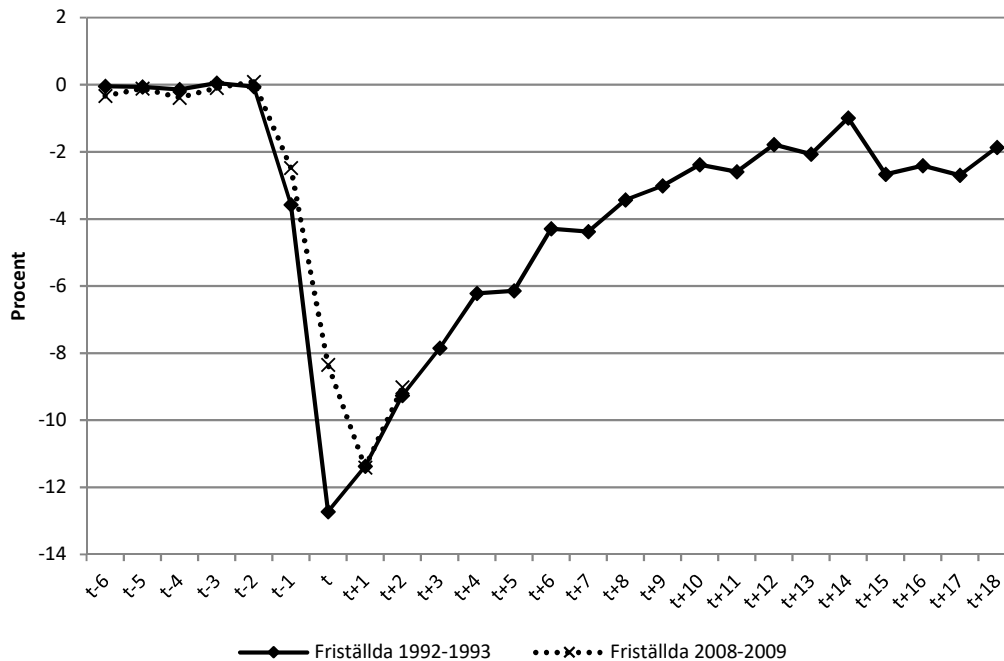
Vi börjar med att redovisa de generella effekterna på årsbruttolönen av friställning under 1990-talskrisen och finanskrisen. Resultaten sammanfattas i Figur 7. Av figuren framgår att under perioden före en eventuell friställning ($t - 6$ till $t - 2$) är de skattade skillnaderna i årsbruttolön mellan friställda och ej friställda personer mycket små. Det här är ett tecken på att den använda matchningsmetoden lyckats identifiera friställda och ej friställda personer som är väl jämförbara. Både för dem som förlorade jobbet under krisen 1992–1993 och under finanskrisen 2008–2009 faller årsbruttolönen dramatiskt i samband med friställningsåret t .⁴³ I det förra fallet rör det sig om löneförluster på omkring 13 procent (uttryckt i relation till den genomsnittliga årsbruttolönen för friställda åren innan friställning). Den initiala löneförlusten är något mindre för friställda under finanskrisen, cirka 8 procent, men i det fallet fortsätter lönetappet ytterligare något och förlusten stannar vid omkring 11 procent år $t + 1$. Därefter sker en viss återhämtning, men trots detta uppgår löneförlusten två år efter friställningsåret till runt 9 procent. Det gäller både för

⁴² Följande variabler används i skattningen av propensity score (om ej annat anges avses situationen året före tidpunkten för eventuell friställning, dvs. $t - 1$): kön, ålder (5 grupper), gift/sambo, hemmavarande barn (antal barn och barn i 3 åldersgrupper), födelseland (3 grupper), utbildningsnivå (5 grupper), utbildningsinriktning (6 grupper), anställningstid på nuvarande arbetsställe (3 grupper), arbetsställets bransch (27 grupper), arbetsställets sektor (2 grupper), andel sysselsatta med förgymnasial, gymnasial och eftergymnasial utbildning på arbetsstället, arbetsställets storlek, bostadsregion (9 grupper), arbetslöshetsnivå på den lokala arbetsmarknad där individen är bosatt, friställningskohort. Dessutom ingår information om individens sysselsättningsstatus för vart och ett av åren $t - 6$ till $t - 2$ samt information om förekomsten av och storleken på följande inkomstrelaterade variabler för vart och ett av åren $t - 6$ till $t - 2$: årsbruttolön, arbetslöshetsersättning, sjukpenning, föräldrapenning och förtidspension/ aktivitetsersättning.

⁴³ Lönetappet börjar redan år $t - 1$. En orsak till att lönen börjar falla redan innan friställning inträffat är att denna föregås av tillfälliga permitteringar och möjligen också lönesänkningar. En annan möjlig förklaring är den "december-effekt" som uppstår till följd av att SCB:s registerbaserade arbetsmarknadsstatistik utgår från november månad som mättidpunkt. Det innebär att friställningar som tillskrivs år t i själva verket kan ha ägt rum redan i december månad år $t - 1$.

dem som blev friställda under 1990-talskrisen och dem som förlorade jobbet under finanskrisen.

Figur 7 Skattade effekter på årsbruttolön av friställning för personer i åldern 22-46 år

Resultaten tyder alltså på att de kortsiktiga effekterna på årsbruttolönen av friställning är förhållandevis lika under de båda krisperioderna. Tidsmönstret skiljer sig något åt, men detta förklaras sannolikt av skillnader i den tidsmässiga tyngdpunkten i de båda krisförloppen. De skattade effekterna är ungefär i samma storleksordning som resultaten i Eliason och Storrie (2006). De analyserar friställningar i Sverige som äger rum 1987 och finner initiala effekter på årsbruttolönen på cirka 10 procent.⁴⁴

För dem som förlorade jobbet i samband med 1990-talskrisen har vi möjlighet att studera mer långsiktiga effekter på årsbruttolönen av friställning. Av Figur 7 framgår att det sker en successiv återhämtning av lönen och att denna utveckling pågår till runt det tionde året efter jobbförlust. Men efter det sker ingen märkbar förbättring utan löneförlusten ligger kvar på en nivå omkring 2 procent fram till det artonde året efter friställning. Det bör noteras att vissa av punktskattningarna under perioden $t + 10$ till $t + 18$ inte är statistiskt signifikanta på vedertagna nivåer.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att både för dem som blev friställda under 1990-talskrisen och under finanskrisen har jobbförlust lett till stora fall i årsbruttolönen under de första åren efter friställning. Erfarenheterna från 1990-talskrisen tyder vidare på mycket bestående löneförluster till följd av friställning, förluster som är skönjbara mer än tio år efter jobbförlust. Resultaten bekräftar därmed med tendensen till mycket långvariga negativa effekter av friställning som rapporterats i tidigare forskning.⁴⁵

⁴⁴ Egna beräkningar baserade på rapporterade effekter i kronor uttryckt i relation till genomsnittlig årsbruttolön för friställda två år före friställning.

⁴⁵ Se Eliason och Storrie (2006) för tidigare svenska erfarenheter.

5.4 Hur slog kriserna mot olika grupper på arbetsmarknaden?

I det här avsnittet redovisas hur inkomsterna påverkades för olika grupper av friställda under 1990-talskrisen och finanskrisen. Vi inleder med att studera effekter av friställning på årsbruttolönen för män och kvinnor. Av Tabell 7 framgår att de initiala löneförlusterna är större för män än för kvinnor i båda de studerade perioderna. Skillnaderna är särskilt stora under krisen 1992–1993. Resultaten för denna period visar också att de negativa effekterna för män är betydligt mer varaktiga och dröjer sig kvar så länge som upp till fjorton år efter friställning. För kvinnor finns inga statistiskt säkerställda effekter efter det sjätte året efter jobbförlust.

Tabell 7 Skattade genomsnittliga årliga effekter på årsbruttolön av friställning för män och kvinnor (procent)

	Män	Kvinnor
2008–2009		
<i>t</i> till <i>t</i> +2	-10,2	-7,2
1992–1993		
<i>t</i> till <i>t</i> +2	-14,0	-7,8
<i>t</i> +3 till <i>t</i> +6	-8,5	-3,8
<i>t</i> +7 till <i>t</i> +10	-4,2	(-1,9)
<i>t</i> +11 till <i>t</i> +14	-3,6	(0,1)
<i>t</i> +15 till <i>t</i> +18	(-3,3)	(-0,4)

Anm: Resultat inom parentes ej statistiskt signifikant på 5-procentsnivån.

Tabell 8 avslöjar att det finns stora skillnader i effekter av friställning för personer i olika åldersgrupper. I båda perioderna har yngre personer betydligt större initiala löneförluster än övriga individer. Erfarenheterna från 1990-talskrisen tyder dock på att det rör sig om relativt kortvariga negativa effekter. En stor del av det inledande lönetappet har hämtats upp redan efter tre till sex år och efter detta uppträder inga statistiskt säkerställda effekter. För personer i åldern 30–39 år är den initiala löneförlusten betydligt mindre och resultaten för perioden 1992–1993 visar också på en relativt snabb återhämtning. För den äldsta gruppen är det initiala lönetappet relativt stort, större än för mellangruppen i båda perioderna. Enligt resultaten för perioden 1992–1993 rör det sig också om mycket varaktiga negativa effekter som dröjer sig kvar under hela uppföljningsperioden på arton år.⁴⁶ En viss inledande återhämtning kan observeras men denna tycks avstanna helt efter det sjätte året efter jobbförlust. Med tanke på att den äldsta gruppen i samplet ändå får betraktas som förhållandevis ung sett ur ett yrkeslivsperspektiv är resultaten anmärkningsvärda.

⁴⁶ Eliason och Storrie (2006) studerar också skillnader i effekter av jobbförlust med avseende på de friställdas ålder. Även de finner att äldre personer (41–50 år) tycks drabbas hårdare av jobbförlust.

Tabell 8 Skattade genomsnittliga årliga effekter på årsbruttolön av friställning för personer i olika åldersgrupper (procent)

	22–29 år	30–39 år	40–46 år
2008–2009			
<i>t</i> till <i>t</i> +2	-16,7	-8,6	-9,2
1992–1993			
<i>t</i> till <i>t</i> +2	-14,6	-7,8	-11,3
<i>t</i> +3 till <i>t</i> +6	-5,4	-4,5	-7,4
<i>t</i> +7 till <i>t</i> +10	(-3,1)	(-1,2)	-4,8
<i>t</i> +11 till <i>t</i> +14	(-1,6)	(0,8)	-5,0
<i>t</i> +15 till <i>t</i> +18	(-3,3)	(0,2)	-4,3

Anm: Resultat inom parentes ej statistiskt signifikant på 5-procentsnivån.

Tabell 9 redovisar effekter av friställning för personer med olika utbildningsnivå. Skillnaderna är slående. För personer med förgymnasial utbildning medför en jobbförlust stora negativa effekter på lönen. Erfarenheterna från 1990-talskrisen indikerar också att det handlar om förhållandevis varaktiga löneförluster. För personer med lång eftergymnasial utbildning finner vi däremot inga signifikanta effekter på lönen av friställning under denna period, vare sig på kort eller längre sikt. Resultaten för finanskrisen tyder dock på ett visst lönetapp av jobbförlust för gruppen högutbildade. Men effekten är betydligt mindre än för personer med kortare utbildning.

Tabell 9 Skattade genomsnittliga årliga effekter på årsbruttolön av friställning för personer med olika utbildningsnivå (procent)

	Förgymnasial	Gymnasial och kort eftergymnasial	Lång eftergymnasial
2008–2009			
<i>t</i> till <i>t</i> +2	-15,0	-10,2	-4,2
1992–1993			
<i>t</i> till <i>t</i> +2	-18,4	-10,5	(0,8)
<i>t</i> +3 till <i>t</i> +6	-10,0	-5,2	(-0,8)
<i>t</i> +7 till <i>t</i> +10	-5,8	(-2,2)	(-4,1)
<i>t</i> +11 till <i>t</i> +14	(-2,9)	(-0,9)	(-3,6)
<i>t</i> +15 till <i>t</i> +18	(-1,6)	(-1,0)	(-9,1)

Anm: Resultat inom parentes ej statistiskt signifikant på 5-procentsnivån.

Ser vi till effekterna av jobbförlust för personer sysselsatta på arbetsställen i olika branscher finner vi flera intressanta mönster. Av Tabell 10 framgår att det klart största lönetappet har personer som förlorat jobbet inom tillverkningsindustri.⁴⁷ Löneförlusten är särskilt stor under 1990-talskrisen. Erfarenheterna från denna period visar också på att det

⁴⁷ Att löneförlusterna är särskilt stora av att förlora jobbet inom tillverkningsindustrin bekräftas också i en studie av Eliasson och Hansson (2016). De studerar friställningar som äger rum under åren 2000–2005 och delar upp ekonomin i tre sektorer: tillverkningsindustri, tjänster exponerade för internationell handel och icke-exponerade tjänster. Det största lönetappet observeras för friställda inom tillverkningsindustrin och för dessa tycks löneförlusten primärt drivas av perioder utan sysselsättning. För friställda inom exponerade tjänster verkar löneförlusten främst förklaras av att lönen på det nya jobbet är lägre än den lön individerna hade på den ursprungliga arbetsplatsen.

rör sig om mycket varaktiga negativa effekter. För personer som blivit friställda inom branschgruppen utbildning, hälso- och sjukvård verkar en jobbförlust däremot inte leda till några negativa effekter på lönen, vare sig på kort eller längre sikt. För personer som förlorat jobbet inom branschgrupperna handel, hotell och restaurang samt övriga branscher visar resultaten på ett visst lönetapp. Jämfört med friställning inom tillverkningsindustrin är förlusterna dock betydligt mindre och heller inte lika bestående. För branschgruppen finansiell verksamhet och företagstjänster finner vi en intressant skillnad mellan de båda perioderna. Medan effekterna av friställning på lönen i huvudsak tycks ha uteblivit under 1990-talskrisen verkar den senaste finanskrisen ha resulterat i förhållandevis stora inledande löneförluster.

Tabell 10 Skattade genomsnittliga årliga effekter på årsbruttolön av friställning för personer sysselsatta i olika branscher (procent)

	Tillverkning	Handel, hotell och restaurang	Finansiell verksamhet och företagstjänster	Utbildning, hälso- och sjukvård	Övriga branscher
2008–2009					
<i>t</i> till <i>t</i> +2	-14,2	-4,7	-10,8	(-3,3)	-6,9
1992–1993					
<i>t</i> till <i>t</i> +2	-21,0	-12,7	(-6,5)	(-1,9)	-11,8
<i>t</i> +3 till <i>t</i> +6	-12,7	-7,2	-7,7	(0,4)	-5,6
<i>t</i> +7 till <i>t</i> +10	-7,4	(-5,0)	(-2,4)	(1,2)	(-1,7)
<i>t</i> +11 till <i>t</i> +14	-6,1	(-1,3)	(1,4)	(1,9)	(-2,4)
<i>t</i> +15 till <i>t</i> +18	(-4,3)	(-2,1)	(-1,9)	(2,8)	(-2,6)

Anm: Resultat inom parentes ej statistiskt signifikant på 5-procentsnivån.

Tabell 11 redovisar effekter av jobbförlust för personer sysselsatta på arbetsställen i olika storleksklasser. Resultaten tyder på att löneförlusterna är större och mer varaktiga för personer som friställs på små arbetsställen. De som friställs på de allra största arbetsställena tycks endast drabbas av mindre och mer kortvariga löneförluster.

Tabell 11 Skattade genomsnittliga årliga effekter på årsbruttolön av friställning för personer sysselsatta på olika stora arbetsställen (procent)

	10-49 sysselsatta	50-199 sysselsatta	200+ sysselsatta
2008–2009			
<i>t</i> till <i>t</i> +2	-9,9	-11,2	-7,8
1992–1993			
<i>t</i> till <i>t</i> +2	-15,4	-11,0	-4,2
<i>t</i> +3 till <i>t</i> +6	-8,5	-4,6	(-2,4)
<i>t</i> +7 till <i>t</i> +10	-5,5	(0,6)	(-1,9)
<i>t</i> +11 till <i>t</i> +14	(-3,1)	(0,8)	(-1,6)
<i>t</i> +15 till <i>t</i> +18	-5,0	(1,8)	(-2,1)

Anm: Resultat inom parentes ej statistiskt signifikant på 5-procentsnivån.

Tabell 12 redovisar skillnader i effekter av friställning för personer bosatta i olika regiontyper. Resultaten indikerar att löneförlusternas storlek och varaktighet tilltar ju

mindre bostadsregionen är.⁴⁸ För personer bosatta i storstadsregioner tycks en jobbförlust leda till relativt sett små och förhållandevis kortvariga löneförluster. Detta avspeglar sannolikt en hög omsättningshastighet på jobb i stora regioner. Risken för friställning är hög men detta vägs upp av att det är relativt lätt att hitta nytt arbete efter jobbförlust. Vi kan också skönja att för personer som inte bor i storstadsregioner verkar de negativa effekterna av jobbförlust vara något större och mer varaktiga i landets södra delar.

Tabell 12 Skattade genomsnittliga årliga effekter på årsbruttolön av friställning för personer bosatta i olika regioner (procent)

	Storstads- regioner	Regionala centra söder	Regionala centra norr	Mindre regioner söder	Mindre regioner norr
2008–2009					
<i>t</i> till <i>t</i> +2	-6,7	-10,5	-10,3	-14,9	-12,7
1992–1993					
<i>t</i> till <i>t</i> +2	-8,7	-13,4	-11,9	-15,2	-13,4
<i>t</i> +3 till <i>t</i> +6	-5,0	-7,8	-4,5	-7,4	-6,1
<i>t</i> +7 till <i>t</i> +10	(-2,5)	-4,6	(2,0)	-5,0	(-3,2)
<i>t</i> +11 till <i>t</i> +14	(-1,0)	-4,2	(2,1)	(-4,7)	(-1,4)
<i>t</i> +15 till <i>t</i> +18	(-1,2)	(-3,9)	(0,9)	(-4,6)	(-1,6)

Anm: Resultat inom parentes ej statistiskt signifikant på 5-procentnivån.

5.5 Bransch- och yrkesrörlighet i samband med återanställning

Tillväxtanalys PM 2020:05 studerar bland annat arbetstagares bransch- och yrkesrörlighet i samband med större nedläggningar och neddragningar. Analysen baseras på information om samtliga individer på svensk arbetsmarknad under åren 2006–2014.

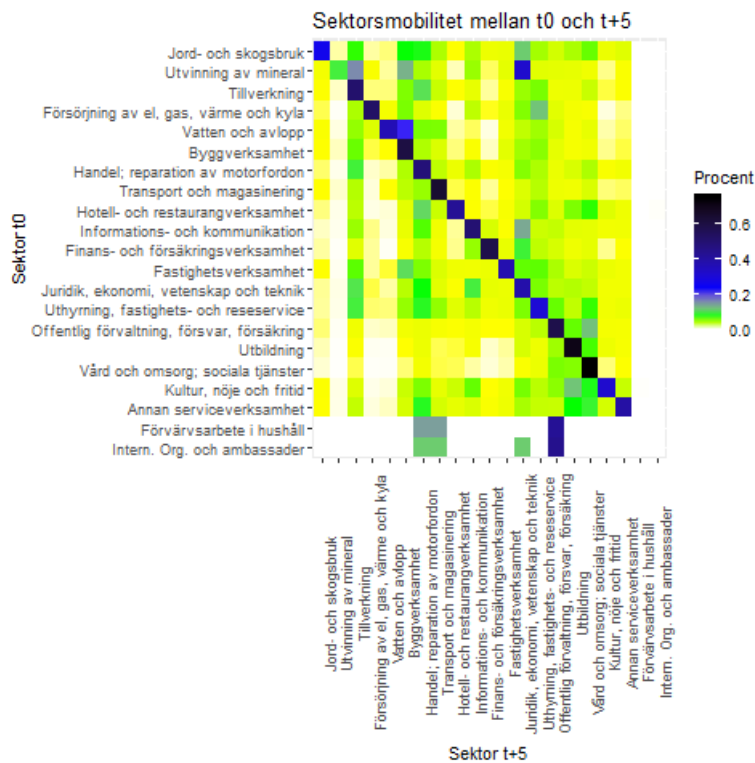
Figur 8 illustrerar individers rörlighet mellan sektorer, eller branscher, på hög aggregeringsnivå. Figuren ska läsas på följande sätt. Den vertikala axeln beskriver individernas ursprungsbranscher (vid *t*0) och den horisontella axeln individernas nya branscher (vid *t*+5), uttryckt som procent av de som lämnade branschen i *t*0. Ju mörkare färg, desto högre procenttal, alltså att fler går till ett arbete i denna bransch från ursprungssektorn. Av figuren kan vi konstatera att:

- Ungefär hälften av arbetstagarna får nytt jobb i samma bransch som de lämnade (diagonalmedelvärdet), i genomsnitt 49 procent. Detta gör att diagonalen i allmänhet har mörkare färger än de andra kombinationerna.
- Diagonalvärdet för branschrörlighet, det vill säga hur många av arbetstagarna som får nytt jobb i samma sektor som de lämnade avviker dock markant från genomsnittet för några branscher:

⁴⁸ Att de regionala omgivningsförhållandena har betydelse för vilka löneeffekter en jobbförlust ger upphov till bekräftas av en ny studie av Eliasson m.fl. (2020). De analyserar hur löneförlusterna i samband med friställning varierar med tillgänglighet till arbetstillfällen på detaljerad geografisk nivå (Sverige uppdelat i 9 200 så kallade SAMS-områden). De finner att de negativa effekterna av jobbförlust minskar med ökad tillgänglighet till arbetstillfällen. Vidare finner författarna att den positiva effekten av tillgänglighet ökar ju högre utbildningsnivå de friställda har. Det är alltså framför allt högt utbildade friställda som tycks dra nytta av hög tillgänglighet till arbetstillfällen. Ett resultat som kan indikera positiva agglomerationseffekter i form av effektivare jobbmatchning för högt utbildade friställda som är bosatta i närheten av stora arbetsmarknader.

- Speciellt höga återvändarvärden finns inom *Byggverksamhet, Transport och magasinering, Vård och omsorg; sociala tjänster* och *Utbildning*. Inom *Tillverkning* är diagonalvärdet ungefär 46 procent.
- Speciellt låga återvändarvärden finns inom *Utvinning av mineral, Fastighetsverksamhet* och *Kultur, nöje och fritid*.

Figur 8 Matris för branschrörlighet på 1-siffrnivå. Individernas ursprungsbranscher (vid t0) och nya branscher (vid t+5), uttryckt i procent

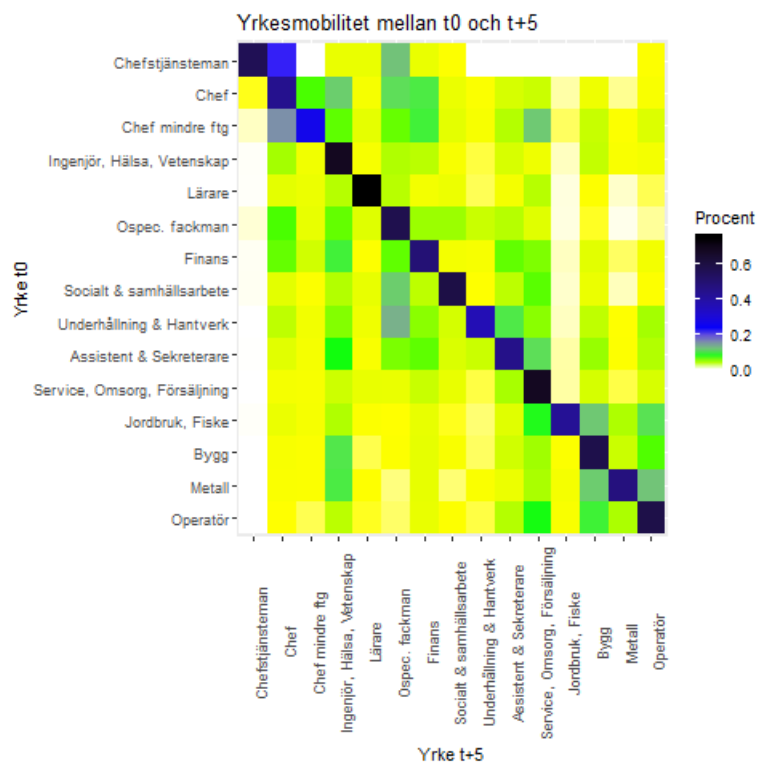

Källa: Egna bearbetningar av grunddata från SCB via Tillväxtanalys.

Figur 9 redovisar rörligheten mellan breda yrkeskategorier (läses analogt med Figur 8). Av figuren kan vi utläsa att:

- 55 procent av arbetstagarna får nytt jobb inom samma breda yrkeskategori som de lämnade.
- Diagonalvärdet för yrkesrörlighet, det vill säga hur många av arbetstagarna som får nytt jobb i samma breda yrkeskategori som de lämnade, varierar dock mellan kategorierna. Variationen är dock mindre för yrkeskategorierna än för branscher på 1-siffernivå.
 - Speciellt *höga* återvändarvärden återfinns för ingenjörer och yrken inom hälsa och vetenskap samt för yrken inom *Service, omsorg och försäljning*.
 - Speciellt *låga* återvändarvärden återfinns för chefer, yrken inom *Underhållning och hantverk, Assistenten och sekreterare* samt yrken inom *Metall*.

Figur 9 Matris för yrkesrörlighet på kategorinivå. Individernas ursprungsyrken (vid t0) och nya yrken (vid t+5), uttryckt i procent

Källa: Egna bearbetningar av grunddata från SCB via Tillväxtanalys.

Referenser

- Baldwin, R. och Tomiura, E. (2020). Thinking ahead about the trade impact of COVID-19. I Baldwin, R. och Weder di Mauro, B. (red.), *Economics in the Time of COVID-19*. CEPR Press: London.
- Eliason, M. och Storrie, D. (2006). Lasting or latent scars? Swedish evidence on the long-term effects of job displacement. *Journal of Labor Economics*, 24(4), 831–856.
- Eliasson, K. och Hansson, P. (2016). Are workers more vulnerable in tradable industries? *Review of World Economics*, 152(2), 283–320.
- Eliasson, K., Waernbaum, I. och Westerlund, O. (2020). Job loss and earnings – heterogeneity in effects by spatial access to jobs. Kommande i *Umeå Economic Studies*.
- Jans, A-C. (2009). Konsekvenser av varsel och uppsägningar. Working Paper 2009:3, Arbetsförmedlingen.
- Jonung, L. (1993). Riksbankens politik 1945-1990. En krönika. I Werin, L. och Englund, P. (red.). *Från räntereglering till inflationsnorm: det finansiella systemet och Riksbankens politik 1945-1990*. SNS Förlag: Stockholm.
- Jonung, L. (2009). Vad säger vår historia om finanskriser? *Ekonomisk Debatt*, 37(4), 73–85.
- Jonung, L. och Hagberg, T. (2005). 1990-talskrisen – hur svår var den? *Ekonomisk Debatt*, 33(8), 30-45.
- Konjunkturinstitutet (2020). Konjunkturläget April 2020.
- McKibbin, W. och Fernando, R. (2020). The economic impact of COVID-19. I Baldwin, R. och Weder di Mauro, B. (red.), *Economics in the Time of COVID-19*. CEPR Press: London.
- OECD (2020). Evaluating the initial impact of covid containment measures on activity. Note, OECD: Paris.
- Ohlsson, H. och Storrie, D. (2006). Friställd eller anställd? Strukturomvandling från individens perspektiv. *Ekonomisk Debatt*, 34(7), 5–19.
- Tillväxtanalys (2013). Kartläggning av politiska insatser under finanskrisen 2008–2009. WP/PM 2013:01.
- Tillväxtanalys (2013). Näringspolitik i kriser – Vad kan vi lära av finanskrisen 2008–2009? Rapport 2013:13.
- Tillväxtanalys (2013). Ekonomiska kriser och friställning av arbetskraft – erfarenheter från 1990-talskrisen och finanskrisen. WP/PM 2013:25.
- Tillväxtanalys (2020). Nedläggningars och stora neddragningars effekter på branscher och yrkesroller – en analys utifrån geografi och kön. PM 2020:05.

Annan relevant litteratur

I avsnitt 3 finns fullständiga referenser till ett stort antal studier, utredningar, propositioner, m.m. med koppling till näringspolitiska insatser. Nedan presenteras ett mindre urval av

annan, ej refererad, intressant litteratur som vi kommit i kontakt med under arbetsprocessen:

- ITPS (2006). Konsten att överleva. A:2006:011.
- Tillväxtanalys (2011). Föreställningar om regional sårbarhet. WP/PM 2011:48.
- Tillväxtanalys (2012). Hur har offentliga lånegarantier använts under finanskrisen? – Erfarenheter från amerikanska Small Business Administration. Dnr. 2012/104.
- Ungdomsstyrelsen (2011). I spåren av den ekonomiska krisen. Unga i arbetslivet 2011:4.
- Luleå Tekniska Universitet (2012). Arbetsplatslärande i kristid. Del 2: Att kompetensutveckla sig ur en kris. A&O, Institutionen för ekonomi, teknik och samhälle.